

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 68ον - Τεύχος 1ον

*«Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς,
τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων»*

Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 2019

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ: Ό Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ό Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ι. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2017-2018 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: Μιχαήλ Τρίτος, καθηγητής ΑΠΘ, Αρχιμ. Βαρθολομαίος Ιατρίδης, Αρχιμ. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος, Πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος (καθ/τής ΑΕΑΣΘ), Πρεσβ. Χρήστος Κούρτης και Αρχιμ. Έφραίμ Τριανταφυλλόπουλος – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Αγριμάκη, Κων. Χολέβας και Έμμανουήλ Πλουσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαίος, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα έξωφύλλου: Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Περί Ιερωσύνης λόγος, Γ΄*

Φωτογραφία έξωφύλλου: Geoffrey Roper, Όρθόδοξος ιερέας (The Stewartry Museum, Kirkcudbright, Σκωτία)
Οί φωτογραφίες του τεύχους είναι του Γαλλοελβετού φωτογράφου Frédéric Boissonnas (1858-1946) και του Έλληνοαμερικανού φωτογράφου Constantine Manos (συλλογή: *A Greek Portfolio*, 1964).

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τών συνεργατών νά μήν υπερβαίνουν τίς 350 λέξεις, όσον αφορά τήν πρώτη σελίδα, και τίς 420 λέξεις για κάθε μία από τίς σελίδες πού έπονται. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό Περιοδικό *Έφημέριος* δέν ευθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού *Έφημέριος* καθ' οιονδήποτε τρόπο. Επιτρέπεται μόνον ή παράθεση αποσπασμάτων αποκλειστικώς για έπιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά τής πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 68ον

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2019

Τεῦχος 1ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Είσοδικόν	3
ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ	
Πώς και μέ ποιό τρόπο ή άγία Έκκλησία είναι εικόνα και τύπος του Θεού	4
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ή έλπίδα των εὔσεβων. 17 Ιανουαρίου	6
Πρωτ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Πώς προσεγγίζουμε τήν Καινή Διαθήκη ως Γραφή τής Έκκλησίας; (α)	10
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Ή άνάγνωση των «Διπλοκατηγουμένων»	13
Πρωτ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τής κατήχησης. Ή λατρεία τής Έκκλησίας	16
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ή ταυτότητα τής Έκκλησίας, ΚΒ΄. Ή Ουράνια Θεία Λειτουργία.....	18
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή Μετά τά Φώτα	22
Άρχιμ. ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ	
Κυριακή του Άσώτου. Δύο κόσμοι διαφορετικοί.....	24
Άρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ	
Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο και τήν Κανονική Οικονομία (Α΄).....	26
Άρχιμ. ΒΑΡΝΑΒΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Τολμηρές και σωτήριες οικονομίες	29
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Ό Έσχατος Προφήτης στό Έβδομο μίλιο	31
Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Όι Έπτά Βιβλικές Πόλεις των Έπιστολών του Βιβλίου τής Άποκάλυψης	34
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Ό σύγχρονος θρησκευτικός συγκρητισμός	37
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΠΡΟΥ	
Φανερές και Μυστικές έταιρείες (1809-1820), ΙΙ	39
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Άποστολικοί Κανόνες (κα΄).....	43
ΖΑΜΠΙΑΣ ΑΓΡΙΜΑΚΗ	
Ή ποίηση στον καιρό των μηχανών (α).....	44
Βιβλιοπαρουσίαση	46
Έφημεριακά	48

Σέ μιά ἀπέλπιδα στιγμή τῆς προσπαθείας μου γιά αὐτοπερισυλογή, μονάχος ἔν' ἀπόγεμα, μπῆκα στήν ἐκκλησία τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Νέας Ἰωνίας Ἀθηνῶν. [...] Μέσα ὁ ναός ἦταν ἀκόμη ἀσυμπλήρωτος καί ὡς μόνο πλήρωμα στεκόντουσαν κι ἄκουγαν, τόν κρυμμένο μέσα στό ἱερό παπά, μιά μαυροφορεμένη γρηά, ἕνας τρελλός κι ἐγώ. Τότε λοιπόν, παρὰ τίς ἐλλειπεῖς μου γνώσεις στά θρησκευτικά καί θεολογικά, καθώς προσπαθοῦσα νά βάλω τούς σκόρπιους λογισμούς μου σε κάποια τάξη, ἀντιλήφθηκα ὅτι πολύ σωστά θα μπορούσαν νά διακοσμηθοῦν οἱ τοῖχοι τοῦ ἁδείου ναοῦ, μέ τήν ἀπλή καταγραφή, ἀπό πάνω ἕως κάτω, ὅπως στά χαρτάκια πού δίνουμε στόν παπά γιά νά τά διαβάσει, τῶν ὀνομάτων ὄλων τῶν προσφιλῶν μας νεκρῶν.

Ἡ ἀνωτέρω ἀντίληψη μοῦ κατέστησε σαφές (ἐφ' ὅσον διά τήν ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν νεκρῶν ἐνεργεῖ ἄλλη χεῖρ ἀπό τήν δική τους), ὅτι ἡ συγκρότηση τῆς ἐνότητος τῶν λογισμῶν μας δέν ἐπιτυγχάνεται διά μόνου τοῦ ἑαυτοῦ μας. Χωρεῖ λοιπόν ἕνα εἶδος παραιτήσεως καί ἐπιβάλλεται νά πείς, τό ἐγώ μου εἶν' ἕνας ἄλλος.

Ἄλλος ὁ Χριστός καί ἡ Ἁγία αὐτοῦ Ἐκκλησία, ὅπου συνεχίζει ὑπάρχων. Ἄλλος ὁ πλησίον μας ἄνθρωπος πού ἐν Χριστῶ, μέσα στήν Ἐκκλησία, παντρευόμαστε. Ἄλλος! Ἐκείνη γυναίκα καί αὐτός ἄνδρας. Καί ὅμως τόν ἀγαπῶ ὡς ἑαυτόν μου. Ἄλλος ὑπῆρξε ὁ ἀνάδοχος μου πού μ' ἔντυσε τή στολή τῆς πίστεως, ὅταν βαπτίστηκε ἐν Χριστῶ μωρό παιδί καί δέν καταλάβαινα. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό σῶμα μου. Τό αἰσθάνθηκα στήν Καβάλα προσφάτως καί τό διακηρύσσω. Ἀγαπῶ τήν ὀρθόδοξο ἑλληνική Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἐντός αὐτῆς, ἐπαναλαμβάνοντας τά νεκρώσιμα εὐλογητάρια καί τά ἰδιόμελα τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, κατανοῶ πῶς ὁ χορός τῶν Ἁγίων εὔρε τήν πηγὴν ζωῆς καί θύραν παραδείσου ἐν τῷ Φωτί τοῦ προσώπου καί τῷ γλυκασμῷ τῆς ὠραιότητος τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀρρήτου δόξης τοῦ ὁποίου εἴμαστε εἰκόν, παρὰ τά στίγματα τῶν πταισμάτων πού σηκώνουμε. Μέσα στόν κοινὸν ἄνθρωπον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ εἰκὼν λαμβάνει ζωή.

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Ἐρως τῆς Ἐκκλησίας», στό *Πρός ἐκκλησιασμό*, Πρόλογος Ἀρχιεπ. Αὐστραλίας Στυλιανός, Ἀθήνα: ἐκδ. Ἰνδικτος 2007, σ. 87-88.

Σεβαστοί πατέρες,

Ἐπί δεκαετίες, ὁ Ἐφημέριος προσπαθεῖ νά εἶναι δίπλα σας, στό ποιμαντικό καί κηρυκτικό σας ἔργο, χάρις στή δική σας σημαντική συμβολή καί ὑποστήριξη. Γνωρίζουμε ὅτι δέν φτάνει πάντα ἐγκαίρως σέ ἐσᾶς, γιά λόγους κυρίως τεχνικούς καί διαδικαστικούς (κατάθεση ἄρθρων, κ.ἄ.) καί ἐξαιτίας καθυστερήσεων τοῦ Ταχυδρομείου. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν τομέα τῆς δικῆς μας εὐθύνης (συγκέντρωση ὕλικου, σύνταξη, διορθώσεις, εἰκαστική ἐπιμέλεια, σελιδοποίηση, κ.ἄ.), θά προσπαθήσουμε γιά τό καλύτερο.

Πάγιος στόχος ὅσων ἐργάστηκαν στόν Ἐφημέριο, διευθυντῶν, συντακτῶν καί συνεργατῶν, ἦταν νά σᾶς παραδίδουν ἕνα περιοδικό μέ ὑψηλῆς ποιότητας κείμενα καί φροντισμένη μορφή, ἔχοντας διαρκῶς τήν ἐπιδίωξη ἀκόμη πιό ποιοτικῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀκολουθώντας τή μακρά αὐτή παράδοση, παράλληλα μέ τή διευθέτηση τῶν διαδικαστικῶν ζητημάτων προχωροῦμε σταδιακά σέ ἐμπλουτισμό τῆς ὕλης, προκειμένου νά καλύπτουμε περισσότερα θέματα ἐπίκαιρα, πλὴν ὄχι ἐπικαιρικά, καί νά δίνουμε ἐναύσματα γιά σκέψεις, συσχετισμούς καί ἀναλογίες. Ἐργαζόμαστε ἤδη γι' αὐτό, μέ τή συνδρομή τῶν ἔγκριτων Καθηγητῶν καί μελετητῶν τῆς Θεολογίας καί τῶν Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, πού μᾶς τιμοῦν ἀφιλοκερδῶς μέ τά μελετήματά τους καί τούς εὐχαριστοῦμε γι' αὐτό.

Πρὶν ἀπό ἀρκετές δεκαετίες, ἕνας Ἀμερικανός συγγραφέας μυθιστορημάτων ἐπιστημονικῆς φαντασίας ἔγραψε πῶς ποτέ δέν θα καταφέρουμε νά μαντέψουμε ποιούς καί πόσους δρόμους μπορεῖ νά ἀνοίξει ἕνα κείμενο στούς ἀναγνώστες του, ὁμολογώντας ὅτι ἕνα ποίημα τοῦ Τ.Σ. Ἔλιοτ, πού διάβασε τυχαῖα, τόν ἔκανε νά ἀνακαλύψει τήν ὁμορφιά τῶν Εὐαγγελίων.

Μέ τό σκεπτικό αὐτό, περιμένουμε πάντα τίς ἐρωτήσεις σας γιά τή στήλη «Λειτουργικές Ἀπορίες», καθῶς καί τίς σκέψεις καί τίς προτάσεις σας γιά ἄλλα θέματα πού θά ἐπιθυμοῦσατε νά παρουσιάσουμε. Ἐπίσης, οἱ σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μποροῦν νά φιλοξενοῦν κατά καιρούς ζωγραφικές σας δημιουργίες, οἱ ὁποῖες θά συνάδουν μέ τό ὕφος καί τό ἦθος τοῦ περιοδικοῦ.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντής Σύνταξης

Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ*

Πῶς καί μέ ποιό τρόπο ἡ ἅγια Ἐκκλησία
εἶναι εἰκόνα καί τύπος τοῦ Θεοῦ

Ἦλεγε, λοιπόν, ὁ μακάριος ἐκεῖνος γέροντας, κατά ἓνα πρῶτο συμβολισμό τῆς Θεωρίας του, ὅτι ἡ ἅγια Ἐκκλησία εἶναι τύπος κι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔχει τό ἴδιο μ' αὐτόν ἔργο κατά τή μίμηση καί κατά τή μορφή.

Ἀφοῦ ἐδημιούργησε δηλαδή ὁ Θεός τά πάντα μέ τήν ἄπειρη δύναμή του καί τά ἔφερε στήν ὕπαρξη, τά συγκρατεῖ, τά συνενώνει καί χαράζει τά ὅριά τους. Συνδέει μέ τήν πρόνοιά του τό ἓνα μέ τό ἄλλο καί μέ τόν ἑαυτό του, καί τά νοητά καί τά αἰσθητά. Καί κρατώντας μαζί γύρω ἀπό τόν ἑαυτό του τά πάντα, στά ὁποῖα εἶναι αἰτία κι ἀρχή καί τέλος, ἐνῶ κατά τή φύση βρίσκονται σέ διάσταση, τά κάνει νά συγκατανεύουν τό ἓνα στό ἄλλο σύμφωνα μέ μιὰ τάση τους, τήν τάση πρὸς αὐτόν, σάν βασιική ἀρχή τῆς σχέσης. Σύμφωνα μ' αὐτήν ὀδηγοῦνται ὅλα σέ μιὰ ταυτότητα κίνησης καί ὕπαρξης, πού ἀποκλείει τήν κατάλυση καί τή σύγχυση. Κανένα ἀπό τά ὄντα, προβαδίζοντας, δέν στασιάζει ἐναντίον κάποιου ἄλλου, οὔτε ἀποσπᾶται ἀπ' αὐτό σύμφωνα μέ τή διαφορά πού χαρακτηρίζει τή φύση καί τήν κίνησή του. Συμφύονται ὅλα μαζί μέ ὅλα χωρίς νά συγχέονται, σύμφωνα μέ τήν ἀκατάλυτη σχέση καί φύλαξη τῆς μοναδικῆς ἀρχῆς κι αἰτίας, πού καταργεῖ κι ἐπισκεπάζει ὅλες τίς σχέσεις, πού θεωροῦνται ἰδιαίτερες μεταξύ ὄλων ἀνάλογα μέ τή φύση καθενός ἀπό τά ὄντα. Ὅχι μέ τό νά τίς καταστρέφει καί νά τίς ἀναιρῆ καί νά τίς κἀνὴ νά μὴν ὑπάρχουν, ἀλλά μέ τό νά τίς νικᾷ καί νά λάμπει ἀπάνωθὲ τους, ὅπως ἀκριβῶς τό σύνολο πάνω ἀπό τά μέρη του ἢ καί μέ τό νά παρουσιάζεται σάν αἰτία τοῦ συνόλου αὐτοῦ, σύμφωνα μέ τήν ὁποῖα, καί τό ἴδιο τό σύνολο καί τά μέρη τοῦ συνόλου, εἶναι φυσικό νά φαίνονται καί νά ὑπάρχουν, γιατί ἔχουν ὀλάκερη τήν αἰτία τους νά λάμπει ἀπάνωθὲ τους. Κι ὅπως ὁ ἥλιος ξεπερνᾷ τή λάμψη τῶν ἄστρον καί στή φύση καί στή δύναμη, ἔτσι κι αὐτά, σάν ἀποτελέσματα μιᾶς αἰτίας, δείχνουν τήν αἰτία τους αὐτή νά καλύπτει ὅλη τήν ὕπαρξή τους. [...] Ἀφοῦ τά πάντα μέσα στά πάντα εἶναι ὁ Θεός, πού μέ ἀπέραντο μέτρο ὑπερβαίνει τά πάντα, θά γίνῃ ὀρατός ὀλομόναχος σέ ὄσους ἔχουν καθαρὴ σκέψη. Τοῦτο θά γίνῃ, ὅταν ὁ νοῦς, καθὼς ἀναλογίζεται θεωρητικά τούς λόγους τῶν ὄντων, σταματήσει στὸν ἴδιο τό Θεό, σάν αἰτία κι ἀρχή καί τέλος τῆς δημιουργίας καί τῆς γένεσης ὄλων, ἓνα βυθὸ ἀδιάστατο πού περιέχει τά πάντα.

*Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία*, Εἰσαγωγή-Σχόλια, πρωτοπρ. Δημήτριος Στανιλοάε, μτφ. Ἰγνάτιος Σακαλῆς, Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1997.

Κατά τόν ἴδιο τρόπο καί ἡ ἁγία Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ θ' ἀποδειχθῆ ὅτι ἐνεργεῖ ἀνάμεσα μας, ὅπως ὁ Θεός, ἀρχέτυπο ἐκεῖνος κι ἐκεῖνη εἰκόνα του. Εἶναι βέβαια πολλοί κι ἀμέτρητοι σχεδόν στὸν ἀριθμὸ οἱ ἄνδρες κι οἱ γυναῖκες καί τὰ παιδιά πού διαφέρουν καί κατὰ τὸ φῶλο καί κατὰ τὴ μορφή, τὴν ἐθνικότητα καί τίς γλῶσσες, τίς περιπέτειες τῆς ζωῆς, τίς ἡλικίες, τίς γνώμες, τὴν τέχνη, τοὺς τρόπους, τίς συνήθειες, τὰ ἐπαγγέλματα. Καί στίς ἐπιστῆμες πάλι καί στ' ἀξιώματα, στίς τύχες, στοὺς χαρακτήρες, στίς διαθέσεις διακρίνονται μεταξύ τους καί διαφέρουν πολὺ ὅσοι ἔρχονται σ' αὐτὴ καί δέχονται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀναγέννησή τους καί τὴν ἀναδημιουργία τους μέ τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος. Δίνει ὅμως σ' ὄλους αὐτοὺς καί χαρίζει μία κατὰ ἴσο μέτρο θεϊκὴ μορφή καί θεῖο ὄνομα, καί νὰ προέρχωνται καί νὰ ὀνομάζωνται ἀπὸ τὸν Χριστό. Τοὺς δίνει ἀκόμα τὴ μία ἀπλὴ κι ἀσύνητη κι ἀδιαίρετη σχέση πού δημιουργεῖ ἡ πίστη, πού τίς πολλές κι ἀναρίθμητες διαφορές, πού καθέννας ἔχει, μῆτε κἀν ὅτι ὑπάρχουν δέν ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ γνωστό, ἐπειδὴ ὅλα γενικὰ σ' αὐτὴν κατευθύνονται καί συναντιοῦνται. Μέσα σ' αὐτὴν κανένας τίποτα ἐντελῶς δέν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ κοινὸ γιὰ χάρη δική του. Ὅλοι συμφύονται ὁ ἓνας μέ τοὺς ἄλλους καί συνδέονται μέσα στὴ μία ἀπλὴ κι ἀδιαίρετη χάρη καί δύναμη τῆς πίστεως. Ἦτανε, λέει, ὅλων ἡ καρδιά καί ἡ ψυχὴ μία, ὥστε ἀπὸ διάφορα μέλη νὰ εἶναι ὡστόσο καί νὰ φαίνεται ἓνα σῶμα ἄξιο ἀληθινὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀληθινῆς κεφαλῆς μας.

Στὸ σῶμα αὐτό, λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, δέν ὑπάρχει ἄνδρας καί γυναῖκα, οὔτε Ἰουδαῖος καί Ἑλληνας, οὔτε περιτομή κι ἀκροβυστία, οὔτε βάρβαρος οὔτε Σκυῆτης, οὔτε δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος. Ἀλλὰ τὰ πάντα καί μέσα στὰ πάντα εἶναι Αὐτός πού μέ τὴ μία κι ἀπλὴ πάνσοφη δύναμη τῆς καλωσύνης του περικλείει τὰ πάντα μέσα του, σάν ἓνα κέντρο ἀπὸ εὐθείες, πού ἀκτινωτὰ ξεκινοῦν ἀπ' αὐτό, σύμφωνα μέ τὴν ἴδια ἀπλὴ κι ἐνιαία αἰτία καί δύναμη. Δέν ἀφήνει τίς ἀρχές τῶν ὄντων ν' ἀπομακρυνθοῦν μαζί μέ τὰ τέλη τους, περιορίζοντας κυκλικὰ τίς προεκτάσεις τους καί ὀδηγεῖ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του τίς διακρίσεις τῶν ὄντων, πού ὁ ἴδιος ἐδημιούργησε. Δέν θέλει ν' ἀποξενωθοῦν ὀλότελα μεταξύ τους καί νὰ γίνουν ἐχθρικά τὰ πλάσματα καί τὰ δημιουργήματα τοῦ ἑνός Θεοῦ καί νὰ μὴν ἔχουν σχετικὰ μέ τί καί πού νὰ παρουσιάσουν τὴ φιλία καί τὴν εἰρήνη καί τὴν ταυτότητα μεταξύ τους, ὅποτε θὰ κινδυνέψῃ, μέ τὸ χωρισμὸ τους ἀπὸ τὸν Θεό, νὰ μεταπέση τὸ εἶναι τους στὸ μὴ εἶναι.

Εἶναι, λοιπόν, εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἶπαμε, ἡ ἁγία Ἐκκλησία, γιατί πραγματοποιεῖ τὴν ἴδια ἔνωση ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς, πού κάνει κι ὁ Θεός, ἀκόμα κι ἂν τυχαῖνη νὰ εἶναι διαφορετικοί στὰ ιδιώματα κι ἀπὸ διαφορετικούς καί τόπους καί τρόπους ἐκεῖνοι, πού μέσα σ' αὐτὴν γίνονται μέ τὴν πίστη ἓνα σῶμα. Τὴν ἔνωση αὐτὴ, κατὰ φυσικὸ τρόπο τὴν πραγματοποιεῖ ὁ Θεός, χωρὶς νὰ προκαλεῖται σύγχυση στὴν οὐσία τῶν ὄντων. Τὴ διαφορὰ μεταξύ τους, ὅπως ἔχει δειχθῆ, τὴν ἀμβλύνει καί τὴν ὀδηγεῖ στὴν ταυτότητα μέ τὴν ἀναφορά καί τὴν ἔνωση μέ τὸν ἑαυτὸ του, σάν αἰτία κι ἀρχὴ καί τέλος.

Ἡ ἐλπίδα τῶν εὐσεβῶν 17 Ἰανουαρίου: Μνήμη τοῦ ὀσίου καί Θεοφόρου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου

Σχόλιο στό Α' Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ:
ΣΣο γ' 1-19

Καθηγητοῦ Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Ἄρχοντος Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Κοινό ἀνάγνωσμα τῶν ἀφιερωμένων
Κστή μνήμη ὀσιακῶν μορφῶν, ἀλλά
καί μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας, Ἑσπερι-
νῶν ὄλου τοῦ ἔτους ἀποτελεῖ, σύμφωνα
μέ τό λειτουργικό τυπικό τῆς Ὁρθόδοξης
Ἐκκλησίας, μία περικοπή ἀπό τό τρίτο
κεφάλαιο τοῦ βιβλίου *Σοφία Σολομών-
τος*, πού ἀναφέρεται στήν ἐλπίδα τῶν
εὐσεβῶν (γ' 1-9).

Τό βιβλίο *Σοφία Σολομώντος* συνιστᾶ
μία διατριβή γιά τά ἀγαθά τῆς σοφίας
καί τά κακά τῆς ἀσέβειας καί ἀποτελεῖ
τόν πιό χαρακτηριστικό ἴσως μάρτυρα
τῆς ἀντιπαράθεσης τοῦ ἐλληνόφωνου
ιουδαϊσμοῦ πρὸς τόν ἐλληνισμό. Ἡ ἀρ-
χική αἰσιοδοξία τῆς ιουδαϊκῆς κοινό-
τητας τῆς Ἀλεξάνδρειας τῆς Αἰγύπτου
γιά ἀρμονική συμβίωση καί πολιτισμική
συνεργασία μέ τό ἐλληνικό στοιχεῖο τῆς
πόλης, ὅπως αὐτή φαίνεται νά ὑπόκει-
ται ἀκόμη στήν Ἐπιστολή Ἀριστέα, πού
ἀναφέρεται στή μετάφραση τοῦ Νόμου
στά ἐλληνικά, ἔδωσε βαθμιαία τή θέση
τῆς σέ μία ἀπογοήτευση πού θά ὀδη-
γήσει τελικά σέ ἀντιπαράθεση τίς δύο

πολιτισμικές παραδόσεις. Μέ τόν τίτλο
τοῦ βιβλίου, *Σοφία Σολομώντος*, πού
ἀναμφίβολα ὀφείλεται στή φήμη τοῦ Σο-
λομώντα ὡς σοφοῦ βασιλιᾶ (βλ Γ'Βα ε'
9-14), δέν ἐπιδιώκεται νά ἀποδοθεῖ τό
ἔργο στόν Σολομώντα, ἀλλά νά διακηρυ-
χθεῖ ἡ ἀρχαιότητα τῆς ιουδαϊκῆς σοφιο-
λογικῆς σκέψης ἀπέναντι στήν ἐλληνική
φιλοσοφία. Στόν κανόνα τῆς Ὁρθόδοξης
Ἐκκλησίας τό ἔργο κατατάσσεται συνή-
θως στήν προτελευταία θέση τῆς ὁμάδας
τῶν «Ποιητικῶν - Διδακτικῶν Βιβλίων»
τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, πρὶν ἀπό τό βι-
βλίο *Σοφία Σειράχ*, καί στόν κανόνα τῆς
Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στήν ἴδια
θέση ὡς “δευτεροκανονικό”, ἐνῶ ἀπουσι-
άζει ἀπό τόν κανόνα τῶν περισσότερων
Ἐκκλησιῶν τῆς Προτεσταντικῆς Παρά-
δοσης καί τῆς ιουδαϊκῆς Συναγωγῆς.

Τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου δέν συντί-
θεται ἀπό συλλογές σύντομων γνωμι-
κῶν πού ἀναφέρονται σέ ἐμπειρίες τῆς
ζωῆς καί κανόνες συμπεριφορᾶς, ὅπως
τά ἄλλα σοφολογικά ἔργα (πρβλ *Παο-
ι-λα'*), ἀλλά ἀπό μακροῦς λόγους -ιδιαι-

τερα τό πρώτο μέρος του (α' 16 - ζ' 21)- πού έχουν ως θέμα τους τόν τρόπο ζωής τών άσεβών και τίς όλέθριες γι' αὐτούς επιπτώσεις του ἢ τή συμπεριφορά τών δικαίων και τίς εὐεργετικές συνέπειες τῆς εὐσεβείας τους. "Όπως σέ όλα τά σοφιολογικά ἔργα, ὁ συνετός ἄνθρωπος ταυτίζεται και ἐδῶ μέ τόν εὐσεβῆ, τόν ἄνθρωπο δηλαδή πού ἀναγνωρίζει τόν ρόλο τοῦ Θεοῦ στή ζωή του και συμπεριφέρεται ἐνάρετα και μέ δικαιοσύνη, ἐνῶ ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος ταυτίζεται μέ τόν ἄσεβῆ και ἄδικο.

Στόχος τοῦ συγγραφέα εἶναι νά στηρίξει τήν κλονισμένη, ἐξαιτίας τών ἐπιτευγμάτων και τῆς λάμπης τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πολιτισμοῦ, πίστη τών Ἰουδαίων, ἀλλά και νά προσελκύσει ἄλλους στήν πίστη στόν Θεό πού ἀποκαλύπτεται στή Βίβλο. Κύριο χαρακτηριστικό του ἔργου εἶναι ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνιστικῆς σκέψης, και μάλιστα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, σέ ὁρισμένες ιδέες τοῦ συγγραφέα και πολύ περισσότερο στή γλῶσσα του.

Ὁ συγγραφέας, ἀφοῦ ἔχει ἀναπτύξει τήν ἄποψη ὅτι ἡ δικαιοσύνη ὁδηγεῖ στή ζωή (α' 1-15), ἐνῶ ἡ ἀδικία στόν θάνατο (α' 16 - β' 24), συνεχίζει στήν παρουσα ἐνότητα τή σκέψη του, ὑποστηρίζοντας ὅτι οἱ εὐσεβεῖς θά συνεχίσουν νά ζοῦν και μετά τόν θάνατό τους και θά ἐπιβραβευτοῦν ἀπό τόν Θεό (γ' 1-9). Ἡ ἐνότητα αὐτή παρουσιάζεται ὡς ἀπάντηση στίς σκέψεις πού ἐμφανίζονται νά διατυπώνουν οἱ ἴδιοι οἱ ἄσεβεῖς στήν προηγούμενη ἐνότητα, προκειμένου νά δικαιολογήσουν τήν ἄδικη συμπεριφορά τους. Ἡ ἀπάντηση ξεκινάει μέ τή διαβεβαίωση ὅτι οἱ «οἱ ψυχές τών δικαίων βρίσκονται

στά χέρια τοῦ Θεοῦ», ἐπομένως οἱ εὐσεβεῖς ἄνθρωποι ἀπολαμβάνουν τῆς θείας προστασίας και μετά τόν θάνατό τους, ὅποτε ὁ θάνατος ὡς βιολογικό γεγονός δέν σηματοδοτεῖ τό τέλος τῆς ζωῆς τών δικαίων, ὅπως λανθασμένα πιστεύουν οἱ ἄσεβεῖς, οὔτε εἶναι γιά τούς εὐσεβεῖς τιμωρία ἢ συμφορά, ἀφοῦ αὐτοῖ βρίσκονται πλέον στή χώρα ὅπου κυριαρχεῖ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ (γ' 2-3) και, μάλιστα, εἶναι ἀπόλυτα βέβαιοι, ὅτι θά ζήσουν αἰώνια (γ' 4).

Στήν ἐνότητα πού προηγεῖται, οἱ ἄσεβεῖς εἶχαν δηλώσει τήν πρόθεσή τους νά ὑποβάλουν τόν δίκαιο σέ βασανιστήρια και νά τόν καταδικάσουν σέ ἀτιμωτικό θάνατο, προκειμένου νά δοκιμάσουν τήν ἀξιοπιστία τών ἰσχυρισμῶν του ὅτι ὁ Θεός θά τοῦ συμπαρασταθεῖ (β' 17-20). Ὡς ἀπάντηση στήν ἀπειλή αὐτή, ὁ συγγραφέας, διαβεβαιώνει τούς ἀναγνώστες του ὅτι τά σχέδια τών ἄσεβῶν θά ἀποτύχουν ἀφοῦ τίς ψυχές τών δικαίων δέν μποροῦν «βάσανα νά τίς ἀγγίξουν» (γ' 1) και ὅτι οἱ δίκαιοι δέν ἔχουν τίποτε νά φοβηθοῦν, καθῶς ἔχουν ἐξασφαλισμένη τήν ἀνταμοιβή τους ἀπό τόν Θεό. Οἱ ὅποιες ἀντιξοότητες τῆς παρουσας ζωῆς θά πρέπει, ἐπομένως, νά κατανοηθοῦν ὡς μικρή ταλαιπωρία και ὡς παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δοκιμάζει τούς πιστούς του, προκειμένου νά τούς καταστήσει ἀξιους νά ζοῦν κοντά του (γ' 5-6). Ἡ ἰδέα τῆς θεώρησης τών δυσκολιῶν τῆς ζωῆς ὡς παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ ὑπόκειται και σέ ἄλλα ἔργα τῆς ἐποχῆς· ὅπως σημειώνεται στό Παρ γ' 11-12: «Υἱέ, μὴ ὀλιγῶρει παιδείας Κυρίου μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὄν γάρ ἀγαπᾷ

Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἰὸν ὃν παραδέχεται». Ἀνάλογη σκέψη διατυπώνεται καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ *Β' Μακκαβαίων*, ὁ ὁποῖος προειδοποιεῖ τοὺς ἀναγνώστες του: «Παρακαλῶ οὖν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῆδε τῆ βίβλῳ μὴ συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφοράς, λογίζεσθαι δὲ τὰς τιμωρίας μὴ πρὸς ὄλεθρον, ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν εἶναι· καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἐᾶσθαι τοὺς δυσσεβοῦντας, ἀλλ' εὐθέως περιπίπτειν ἐπιτίμοις, μεγάλης εὐεργεσίας σημειῶν ἐστιν ... διόπερ οὐδέποτε μὲν τὸν ἔλεον ἀφ' ἡμῶν ἀφίστησιν, παιδεύων δὲ μετὰ συμφορᾶς οὐκ ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν» (ζ' 12-16).

Ὁ ἔλεγχος τοῦ Θεοῦ θά ἀναδείξει τὴ λαμπρότητα τῶν εὐσεβῶν σὲ τέτοιο βαθμὸ πού οἱ ἀσεβεῖς δὲν θά μποροῦν νά τὴν ἀντέξουν· θά καοῦν ἀπὸ τῆ λάμψη τους ὅπως κατακαίει ἡ φωτιά τὸ καλοκαίρι τίς καλαμιές στὰ θερισμένα χωράφια (γ' 7). Ὅμως ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν δικαίων δὲν περιορίζεται μόνο στὴν τιμωρία τῶν ἀσεβῶν, ἀλλὰ θά παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο καὶ στὴν ἐγκαθίδρυση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (γ' 8). Στὴν ἀμφισβήτηση τῶν ἀσεβῶν ἂν ὁ Θεός μπορεῖ νά προσφέρει “ἐπισκοπή” στὸν δίκαιο, ὁ ἱερός συγγραφέας ἀντιτάσσει τὴ διαβεβαίωση ὅτι ὁ Θεός προσφέρει «ἐπισκοπή ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ» (στχ 9). Ὁ ὅρος “ἐπισκοπή” στὴν παρούσα συνάφεια σημαίνει “φροντίδα, προστασία” καὶ μέ αὐτὸ τὸ αἰσιόδοξο μήνυμα ὀλοκληρώνεται ἢ ἐνότητα τοῦ βιβλίου πού ἀναφέρεται στὴν ἐλπίδα τῶν εὐσεβῶν. Τὸν ἴδιο πρωταγωνιστικό ρόλο στὴν ἐγκαθίδρυση τῆς βασιλείας του ὑπόσχεται καὶ ὁ Ἰη-

σοῦς Χριστός στοὺς μαθητές του, καθὼς πορεύεται πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα γιὰ τὸ πάθος του: «Ἄμην λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ὅταν καθίση ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ» (Ματ ιθ' 28· πρβλ Α' Κο ζ' 2).

Σύμφωνα μέ τὰ παραπάνω, ὁ ἄλεξανδρινός Ἰουδαῖος σοφός φαίνεται νά βρίσκει τὴν ἀπάντηση στό ἐρώτημα τῆς σχέσης θείας δικαιοσύνης καὶ ἀνταπόδοσης τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων στὴν παραδοχὴ τῆς ιδέας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη. Τόσο στό σημεῖο αὐτὸ ὅσο καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του, ὅπου προσπαθεῖ νά δώσει ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα πού ἀπασχόλησαν καὶ τοὺς παλιότερους σοφούς τοῦ Ἰσραὴλ, γίνεται ιδιαίτερα ἐμφανὴς ἡ ἐπίδραση πλατωνικῶν ἀντιλήψεων στὴ σκέψη του. Ἔτσι, προκειμένου νά περιγράψει τὴν ἐλπίδα τῶν εὐσεβῶν γιὰ αἰώνια ζωὴ, χρησιμοποιεῖ τὸν ἑλληνικό ὄρο “ἀθανασία”, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*, ἀλλὰ στό συγκεκριμένο βιβλίο ἀπαντᾷ πέντε συνολικά φορές (γ' 4· δ' 1· ἡ' 13,17· ιε' 3), ἐνῶ ἄλλες τρεῖς φορές ἀπαντᾷ ὁ συνώνυμος ὄρος “ἀφθαρσία” (β' 23· ζ' 18,19). Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἀκόμα καὶ ὅταν ὑποστηρίζει «ὅτι ὁ θεός ἔκτισεν τὸν ἀνθρωπὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν» (β' 23), ἐξαρτᾷ αὐτὴν τὴν ἀθανασία ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τῆς ψυχῆς ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πουθενά, κατὰ συνέπεια, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ φραστικό πού χρησιμοποιεῖ καὶ κυρίως ἀπὸ

τή συνάφεια τῶν παραπάνω χωρίων, δέν φαίνεται νά δέχεται ὁ συγγραφέας τόν πλατωνικό μύθο περί πτώσης τῆς ψυχῆς καί φυλάκισῆς της σέ ἀνθρώπινο σῶμα. Ἔτσι, χωρίς νά ἀπορρίπτει πλήρως τήν ἰδέα τῆς ἀνταπόδοσης τῶν πράξεων κατά τήν παρούσα ζωή (βλ ἐνδεικτικά: α' 11-12· γ' 16-17· ια' 16), προσβλέπει σέ μία μετά τόν θάνατο δικαίωση τῶν εὐσεβῶν, πουθενά ὅμως ὁ ὅρος “ἀθανασία” πού ἀποτελεῖ τό ἀντικείμενο τῆς ἐλπίδας τῶν εὐσεβῶν, δέν κατανοεῖται μέ τήν κλασική ἐλληνική σημασία του, ὡς μία φυσική ιδιότητα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά θεωρεῖται δωρεά τοῦ

Θεοῦ πρὸς τοὺς δικαίους. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτήν, ἂν καί πρόκειται γιά μία κατά κάποιον τρόπο καινοφανῆ διδασκαλία, οἱ ἰδέες τοῦ συγγραφέα ἐξακολουθοῦν νά ἐδράζονται σταθερά στό ἔδαφος τῆς βιβλικῆς σκέψης, ἡ ὁποία ἐξελισσεται καί προσαρμόζεται στό ἐλληνιστικό πολιτισμικό περιβάλλον. Μία προσαρμογή πού οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας θά ἀναπτύξουν στοὺς αἰῶνες πού θά ἀκολουθήσουν ἀκόμη περισσότερο, καθιστώντας τή χριστιανική πίστη προσιτή καί ἀνοιχτή σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί παράγοντα πολιτισμοῦ πού θά καταυγάσει τόν κόσμο ὁλόκληρο.

*Κόνιτσα, Μεσογέφυρο, 1913
(φωτογραφία: Frédéric Boissonnas)*

79. Πῶς προσεγγίζουμε τὴν Καινὴ Διαθήκη ὡς Γραφὴ τῆς Ἐκκλησίας; (α)

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Παλαιοῦ Φαλήρου,
Ἰ. Μ. Νέας Σμύρνης

Ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στὴν Ἐκκλησία. Τό περιεχόμενό της ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς μοναδικὰ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸν Θεό καὶ ἀποκαλύφθηκε στοὺς ἱερούς συγγραφεῖς μέσα ἀπὸ τὴν ἔμπνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐφοδιάζει τὴν Ἐκκλησία ὄχι μόνο μὲ τὴ θεμελιακὴ ἱστορία γιὰ τὸν σαρκωθέντα Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπιτευχθεῖσα δι' Αὐτοῦ σωτηρία, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ βασικὴ μέριμνα γιὰ τὴ συνεχῆ συντήρηση καὶ καθοδήγησή της. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι μοναδική, ἅγια, καὶ διαθέτει ἀναντικατάστατη, ἀλάθητη, κανονικὴ ἀuthεντία.

α) Ἡ ἱστορικὴ βάση τῆς βιβλικῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πού ἀφηγοῦνται εἰδικὰ τὰ Εὐαγγέλια: τὴ δράση, τὴ διδασκαλία, τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ βιβλικὴ πίστη στηρίζεται συνεχῶς στὴν πραγματικότητα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἡ σωτηρία μας, ἂν καὶ συνιστᾷ θαυμαστό καὶ ὑπερβατικὸ γεγονός, ἐπιτεύχθηκε σὲ ἱστορικὸ χρόνο καὶ ἐντοπισμένο χωρὸ. Συνεπῶς ὁ χριστιανισμὸς, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι

ὑπερβαίνει τὸ στενὰ χρονικὸ στοιχεῖο, εἶναι ἀδιαχώριστος ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ διάσταση. Μὲ ἄλλα λόγια, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ὅποιαδήποτε διακήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου, πού δὲν εἶναι ταυτόχρονα μιὰ ἀφήγηση τῆς παρελθούσας ἱστορίας. Στὴ βιβλικὴ ἱστορία ὁ Θεὸς εἰσέρχεται στὴν ἱστορία μὲ σκοπὸ τὴ διάσωση τῆς δημιουργίας του καὶ γι' αὐτὸ τὸ αἰώνιο τέμνει τὸ χρονικὸ.

β) Οἱ Γραφές ὡς ἱστορικὰ γραπτὰ κείμενα. Ἄν ἡ ἱστορία τῆς σωτηρίας εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα μιὰ ἱστορικὴ ἀφήγηση, ἔτσι καὶ τὰ γραπτὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. πού διασώζουν αὐτὴν τὴν ἐξιστόρηση εἶναι γραπτὰ κείμενα πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ἡ Κ.Δ. δὲν «ἔπεσε» ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀνέγγιχτη ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια. Ἀντίθετα, τὰ κείμενά της εἶναι τὰ ἔργα διαφορετικῶν ἀνθρώπων ἐπιλεγμένων ἀπὸ τὸν Θεό, πού ἔζησαν σὲ συγκεκριμένο χρόνο καὶ τόπο, καὶ οἱ ὅποιοι εἶχαν τίς δικές τους προσωπικότητες καὶ τίς δικές τους ξεχωριστές θέσεις καὶ ἀπόψεις. Οὔτε ἦταν οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ἀπλοὶ δίαυλοι, πού λάμβαναν παθητικὰ μιὰ ὑπερφυσικὴ ὑπαγόρευση. Ὅπως ὁ Θεὸς ἦρθε σὲ

ἐμᾶς μέ τή μεσολάβηση μιᾶς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατά τρόπο ἀνάλογο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σέ μᾶς μέ τή μεσολάβηση τῶν ἀνθρώπινων λέξεων.

γ) *Εἶναι ἀναγκαία ἡ ἱστορική καί κριτική μελέτη τῆς Κ.Δ.* Ἡ καταγραφή καί ἐρμηνεία τῶν λυτρωτικῶν πράξεων τοῦ Θεοῦ, πού περιέχονται στήν Κ.Δ., εἶναι ἡ ἴδια μιά συλλογή τῶν ἱστορικῶν δεδομένων. Γενικότερα, ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖται ἀπό ἕνα σύμπλεγμα πράξεως/λόγου ἢ γεγονότος/ἐρμηνείας, πού κάθε πτυχή της ἔρχεται σέ μᾶς μέσῳ ἱστορικῶν μέσων. Πράγματι, ὑπάρχει μιά αἴσθηση μέ τήν ὁποία μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Θεός ἔχει «ἀναθέσει» τήν ὅλη διαδικασία τῆς σωτηρίας στήν ἱστορία: ὄχι μόνο οἱ πράξεις τῆς ἀπολυτρώσεώς μας, ἀλλά καί ἡ καταγραφή τους καί ἡ ἐρμηνεία τους κατά τή συγγραφή τῆς Π.Δ. καί τῆς Κ.Δ., ἡ διαμόρφωση τοῦ κανόνα, καί ἡ μετάδοση τοῦ κειμένου μέχρι τίς μέρες μας. Θεολογία καί ἱστορία παραμένουν ἄρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Ἀκόμη, αὐτό ἀναδεικνύεται ἀπό τό μοναδικό ἐπιβλητικό γεγονός, ὅπου ὁ θεόπνευστος-ἐμπνευσμένος λόγος τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σέ ἐμᾶς διαμέσου τῆς ἱστορίας, μέ τή μεσολάβηση τῶν συγγραφέων πού ἔζησαν μέσα στήν ἱστορία καί ἦταν ἕνα μέρος τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτό καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἱστορική καί κριτική μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, προκειμένου μέ τή μέθοδο αὐτή νά μπορέσουμε νά φθάσουμε σέ ἐπαρκῆ κατανόηση τῆς Π.Δ. καί τῆς Κ.Δ.

δ) *Ἡ βιβλική κριτική.* Δυστυχῶς στίς μέρες μας οἱ λέξεις «κριτική» (criticism)

καί «κριτικός» (critical), δηλ. ἡ συστηματική ἐξέταση καί ἄσκηση κριτικῆς, συχνά παρερμηνεύονται παντελῶς. Ὅπως χρησιμοποιοῦνται στήν Κ.Δ. οἱ λέξεις, δέν σημαίνουν ἐχθρική στάση ἀπέναντί της ἢ κατεδάφιση τοῦ περιεχομένου της, ἀλλά κυρίως νά ἐξασκήσουμε τήν κρίση ἢ τή διεισδυτικότητά μας πρὸς ὅλες τίς πτυχές της κατά τό ἀνθρώπινο δυνατό, δηλ. νά ψηλαφήσουμε ὅσο περισσότερες ὀψεις ἐπιτρέπει ὁ πεπερασμένος νοῦς μας. *Βιβλική κριτική* δέν δηλώνει τίποτα ἄλλο ἐκτός ἀπό τήν ὀρθή καί καλή χρήση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς καί τῶν ποικίλων διαθέσιμων ἐργαλείων γιά τήν κατανόηση καί ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Συνεπῶς, μέ αὐτήν τήν ἔννοια δέν εἶναι μιά ἀπλή δυνατότητα, ἀλλά μιά ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα, ὅταν κάποιος πρόκειται νά κάνει ὁποιαδήποτε εὐφυῆ προσέγγιση στήν Ἁγία Γραφή ἢ προκειμένου νά ἀρχίσει νά τήν ἐρμηνεύει μέ ὑπευθυνότητα. Τό δίλημμα δέν εἶναι ἂν θά πρέπει νά συμμετάσχουμε στήν κριτική, ἀλλά ἂν ἡ κριτική μας ἀπόφραση εἶναι καλή ἢ κακή, δηλαδή ἂν εἶναι καλά θεμελιωμένη καί τεκμηριωμένη, ἢ χωρίς αἰτιολογημένη βάση.

Σύγχρονοι ἐρμηνευτές ὑποστηρίζουν ὅτι θά πρέπει νά συμπεριλάβουμε στή βιβλική κριτική ὄχι μόνο τήν ἱστορική κριτική, ἀλλά καί τή στοχαστική ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καθὼς τά δύο εἶναι θεόδοτα, δηλ. ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ὁ Θεός ἔχει δώσει τή Γραφή σέ μᾶς καί ἡ ἐγγενῆ φύση της. Καλοῦμαστε νά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν Ἁγία Γραφή, πού ὁ Θεός τήν παραχώρησε σέ μᾶς, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεός τήν ἔδωσε, κι ὄχι ὅπως θά μπορού-

σαμε νά ὑποθέσουμε ἢ θά ἐπιθυμούσαμε νά εἶναι.

Ἡ βιβλική κριτική ὡς ἱστορική μέθοδος εἶναι ἀπαραίτητη, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ἡ ἱστορία τῶν πράξεων τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ἱστορία. Ἡ σωτηριώδης ἱστορική ἀφήγηση – πού ξεκινᾷ στή *Γένεση* – ἔρχεται στήν ἀποκορύφωσή της στήν *Κ.Δ.* μέ τήν καταγραφή τῆς ἐμφάνισης τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἀπό Ναζαρέτ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σέ συγκεκριμένο χωρόχρονο.

Ἀπό τή στιγμή πού οἱ καταγραφές καί οἱ ἀφηγήσεις αὐτῶν τῶν λυτρωτικῶν-ἱστορικῶν πράξεων τοῦ Θεοῦ στήν Ἁγία Γραφή εἶναι καθ' ἑαυτές προϊόντα τῆς ἱστορίας, πού γράφηκαν ἀπό πρόσωπα τά ὁποῖα ἔζησαν σέ συγκεκριμένες ἐποχές καί τόπους, ἀποτελεῖ ζωτικῆς σημασίας παράγοντα νά εἰσέλθουμε στήν ἱστορία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καί ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ.

(Συνεχίζεται)

ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ:

Σ. Δεσπότης, *Ὁ κώδικας τῶν Εὐαγγελίων: Εἰσαγωγή στά Συνοπτικά Εὐαγγέλια καί πρακτική μέθοδος ἐρμηνείας τους*, Ἀθήνα: Ἄθως 2007. Αἰκ. Τσαλαμπούνη - Χ. Ἀτματζίδης (ἐπιμ. ἑλλ. ἐκδ.), *Ἀναζητώντας τό νόημα: Μιά εἰσαγωγή στήν ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2011. D. A. Hagner, *The New Testament: A Historical and Theological Introduction*, Grand Rapids, MI: Baker Academic 2012.

*Μέγα Σπήλαιο,
1903
(φωτογραφία:
Frédéric Boissonnas)*

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν «Διπλοκατηχουμένων»

Παναγιώτῃ Ἰ. Σκαλτσῇ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἐρώτησις: Γιατί τὰ διπλοκατηχούμενα, τὰ ὅποια διαβάζουμε στίς Προηγουσμένες Θ. Λειτουργίες ἀπό τήν Τετάρτη τῆς Γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν, δέν τὰ διαβάζουμε καί στίς Θ. Λειτουργίες τῶν Σαββάτων καί τῶν Κυριακῶν μέχρι τό Πάσχα;

π. Μ.Σ.

α) Κατ' ἀρχάς νά σημειώσουμε ὅτι τὰ Κατηχούμενα ἀποτελοῦν δομικό στοιχεῖο τῶν Λειτουργιῶν ὄλων τῶν λειτουργικῶν τύπων. Οἱ Κατηχούμενοι, μεγάλης συνήθως ἡλικίας, ἦταν αὐτοί τούς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία κατηχοῦσε γιά τρία ὀλόκληρα χρόνια, προκειμένου νά βαπτισθοῦν τήν κατ' ἐξοχήν βαπτισματική ἡμέρα, πού ἦταν τό Πάσχα¹. Ἡ τάξις αὐτή παρευρισκόταν στή θεία Λειτουργία μέχρι τό σημεῖο τῶν Ἀναγνωσμάτων, τοῦ κηρύγματος καί τῆς Ἐκτενοῦς. Στή συνέχεια ἀποχωροῦσαν «ὡς ἀμύητοι τοῦ θείου βαπτίσματος καί τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων»².

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος μνημονεῦει τήν προτροπή τοῦ διακόνου «ὕπερ τῶν κατηχουμένων ἐκτενῶς δεηθῶμεν... ἵνα πανελεήμων καί οἰκτίρμων Θεός ἐπακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν... διανοίξῃ τὰ ὠτα τῶν καρδιῶν... ἵνα καταξιώσῃ αὐτούς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας»³. Μέ τίς δεήσεις αὐτές ἔχουν πολλά κοινά καί οἱ ἀντίστοιχες τῆς Λειτουργίας τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν⁴. Στίς γνωστές μας θείες Λειτουργίες τοῦ Βυζαντινοῦ λειτουργικοῦ

τύπου μετά τήν ἐκτενή ἀναφέρονται οἱ δεήσεις ὑπέρ τῶν Κατηχουμένων καί ἡ σχετική εὐχή, πρό τοῦ ἀπλωθῆναι τό εἰλητόν. Στά στοιχεῖα αὐτά κυριαρχοῦν τά αἰτήματα γιά τήν ἀποκάλυψη στούς κατηχουμένους τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δικαιοσύνης καί τῆς καταξίωσης ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας.

Ἀναμφίβολα ἐδῶ ἀπηχεῖται ἡ παλαιά παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὅποια βρῖσκει τή δικαίωσή της καί σήμερα, καθόσον δέν ἐξέλιπαν οἱ κατηχούμενοι σέ οἰκουμενικό ἐπίπεδο. «Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εἶχε καί ἔχει κατηχουμένους. Εἶναι τὰ ἀβάπτιστα νήπια καί ὅλοι ὅσοι στά πέρατα τῆς οἰκουμένης ἀκούουν τόν λόγο τοῦ Θεοῦ καί ἐτοιμάζονται νά γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας... Τέτοιιοι ὑπάρχουν καί πρέπει νά εὐχόμεσθε νά ὑπάρχουν πολλοί γιά νά ἀνανεώνεται τό αἷμα τῆς Ἐκκλησίας καί νέοι λαοί νά μπαίνουν στούς κόλπους της»⁵.

β) Κατά τή διάρκειά τῆς Μεγάλῆς Τεσσαρακοστῆς, περίοδο κατά τήν ὅποια τίς ἄμνημες λεγόμενες ἡμέρες καί κυρίως τήν Τετάρτη καί τήν Παρασκευή τελεῖται

ή Λειτουργία (Ακολουθία) τών Προηγιασμένων Δώρων, μετά τίς δεήσεις υπέρ τών Κατηχουμένων ακολουθοῦν καί τά «διπλοκατηχούμενα», δηλαδή οί δεήσεις «ὑπέρ τών πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζομένων». Αυτό γίνεται ἀπό τήν Τετάρτη τῆς μεσσηστήμου ἐβδομάδος μέχρι τῆς Μεγάλης Τετάρτης. Συγκεκριμένα ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ τίς σχετικές δεήσεις ὡς ἐξῆς: «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε ὅσοι πρὸς τὸ φῶτισμα προέλθετε, εὐξασθε, οί πρὸς τὸ φῶτισμα τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Οί πιστοί ὑπέρ τών πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένων ἀδελφῶν καί τῆς σωτηρίας αὐτῶν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅπως Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν στηρίξη αὐτοὺς καί ἐνδυναμώσῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Φωτίσῃ αὐτοὺς φωτισμῶ γνώσεως καί εὐσεβείας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν κ.λπ.».

Εἶναι σαφές ἀπὸ τά παραπάνω ὅτι οί φωτιζόμενοι ἀποτελοῦσαν ξεχωριστὴ τάξη στήν ἀρχαία Ἐκκλησία, καί γι' αὐτὴν γίνεται ἰδιαίτερα λόγος στίς Κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων⁶. Οί φωτιζόμενοι «ἀπετέλουν τὴν ἐξειδικιασμένην ἐκείνην ἐκ τών κατηχουμένων ὁμάδα, ἢ ὁποία συνεχροτεῖτο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καί ἢ ὁποία δι' ἐξορκισμῶν καί ἰδιαιτέρων μαθημάτων προητοιμάζετο, ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα λάβῃ τὸ θεῖον βάπτισμα καί εἰσέλθῃ οὕτως ἐπισήμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν»⁷.

Ἐτοιμάζονταν λοιπὸν ἐντονότερα καί πληρέστερα γιὰ τὸ φῶτισμα, δηλαδή τὸ Βάπτισμα, οί Κατηχούμενοι γιὰ νὰ καταξιωθοῦν, ὅπως ἀναφέρουν καί τά σχετικά αἰτήματα στή Λειτουργία (Ακολουθία)

τῶν Προηγιασμένων Δώρων, «ἐν καιρῶ εὐθέτω τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καί τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας». Κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἰδιαίτερης προετοιμασίας τῶν ἀπὸ τὴν Τετάρτη τῆς μεσσηστήμου μέχρι τὴ Μεγάλῃ Τετάρτη παρεδίδετο σέ αὐτοὺς τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως καί ἡ Κυριακὴ προσευχή. Ὑποβάλλονταν ἐπίσης σέ ἐξέταση ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο, προκειμένου νὰ διαπιστωθεῖ ἡ ἐπίδοσή τῶν στήν κατηχητικὴν διδασκαλίαν. Τά «διπλοκατηχούμενα» ἀρχίζαν ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν Τετάρτη τῆς μεσσηστήμου ἐβδομάδος «διότι ἤδη οί πρὸς τὸ φῶτισμα ἐγκριθέντες κατηχούμενοι, ἐάν δὲν εἶχαν καταγραφῆ εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ βιβλίον, πάντως ἐθεωροῦντο ὡς καταγεγραμμένοι καί εἶχεν ὀριστικῶς ἀποφασισθῆ ἢ εἰς τὸ Βάπτισμα εἰσοδοχὴ αὐτῶν»⁸.

γ) Ὅσα ἀναφέρθησαν παραπάνω θεωροῦνται ἀπαραίτητα προκειμένου νὰ δοθεῖ ἀπάντησις στὸ τεθὲν ἐρώτημα, ἐάν δηλαδή τά «διπλοκατηχούμενα» πού λέγονται στίς Προηγιασμένες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς μποροῦν νὰ λεχθοῦν καί στίς Λειτουργίες Σαββάτων καί Κυριακῶν αὐτῆς τῆς περιόδου μέχρι τὸ Πάσχα. Τὸ θέμα αὐτό, ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοσι, ἐγίνε ἀντικείμενο συζήτησις καί παλαιότερα, ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τίς Κυριακές, κατὰ τίς ὁποῖες τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Σέ μεταγενέστερα βεβαίως χειρόγραφα πού καταγράφουν τὴ θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου κατὰ τὴ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ σημειώνονται τά ἐξῆς: «Μετά τὸ Ἴνα καί αὐτοὶ καί τά κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων λεγόμε-

να διπλοκατηχούμενα. Τοῦτο δ' ἐξηγείται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου λέγεται καί κατά τὰς Κυριακάς τῶν ἑβδομάδων ἐκείνων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, καθ' ἃς ἐν ταῖς Προηγιασμέναις ἐξεφωνοῦντο τὰ διπλοκατηχούμενα. Κατά φυσικήν συνέπειαν λοιπόν καί ἐν ταῖς Κυριακαῖς ταῖς ἀπό τῆς μεσσηστήμου μετά τὰ συνήθη κατηχούμενα ἐπηκολούθουν τὰ διπλοκατηχούμενα»⁹. Δέν λέγονταν μόνο τὰ «διπλοκατηχούμενα», ἀλλά καί «ἡ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν Προηγιασμένων "Εὐχή ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένων"»¹⁰.

Φαίνεται λοιπόν πῶς ἡ πράξις τῆς Προηγιασμένης, ἡ ὁποία διασώζει παλαιὰ λειτουργικά πρότυπα, ὅπως αὐτὸ τῶν φωτιζομένων πού ἐτοιμάζονταν πιό ἐντατικά, προκειμένου νά βαπτισθοῦν κατά τὴν ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ἐπηρέασε καί τὴ Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Καί τοῦτο ὄχι τυχαία, διότι ἡ Λειτουργία αὐτῆ, παλαιότερη στὰ πρῶτα λειτουργικά χει-

ρόγραφα αὐτῆς τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου συνδέεται ἄμεσα μέ τὸ Πάσχα. Εἶναι ἡ θεία Λειτουργία τῆς παννυχίδας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, πού σήμερα βεβαίως γιὰ καθαρὰ πρακτικούς-ποιμαντικούς λόγους τελεῖται τὸ πρῶν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου¹¹. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ λοιπόν μᾶς ἐπιτρέπει νά δεχθοῦμε ὅτι τὰ «διπλοκατηχούμενα» μποροῦν νά λεχθοῦν καί ἐκτός τῆς Προηγιασμένης, τίς Κυριακές π.χ. τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πού τελεῖται κατά ἀρχαία παράδοση ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου -γιατί ὁμως ὄχι καί κατά τὰ Σάββατα τῆς ἴδιας περιόδου πού τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου; Ἡ ἀλήθεια βέβαια εἶναι ὅτι δέν ἔχει ἐπικρατήσει κάτι τέτοιο, προφανῶς διότι τὸ Πάσχα ἔπαψε νά εἶναι στήν πράξις βαπτισματικὴ ἡμέρα καί ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ δέν εἶναι περίοδος ἐντατικῆς προετοιμασίας τῶν φωτιζομένων, ὅπως συνέβαινε στήν ἀρχαία παράδοση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** Βλ. Παναγιώτης Σκαλτσῆς, «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα», στόν τόμο *Τό Χριστιανικόν Ἑορτολόγιον*. Πρακτικά Ἡ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Βόλος, 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, Ἀθήνα 2007, σ. 99-125. **2.** Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία*, PG 98, 417B. **3.** Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ὀμιλία Β' εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν*, PG 61, 399 κ.έ. **4.** PG 1, 1077. Βλ. Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατά τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, Ἀθήνα 1982. **5.** Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας*, τ. Α', Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ⁴1991, σ. 142. Βλ. καί Ἰωάννης Β. Κογκούλης - Χρήστος Κ. Οἰκονόμου - Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, *Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου* [Θεία Λατρεία καὶ Παιδεία 1], Θεσσαλονίκη: ἐκδ. Ο.Χ.Α. «Λυδία» ⁵2002, σ. 153. **6.** PG 33. Βλ. καί Χρήστος Κ. Βασιλόπουλος, *Οἱ κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ψυχοπαιδαγωγικὴ προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη 1992. **7.** Ἡλίας Α. Βουλγαράκης, *Αἱ κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ἱεραποστολικὴ θεώρηση* [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 25], Θεσσαλονίκη 1977, σ. 93. **8.** Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, ὁ.π., σ. 209. Βλ. καί Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, *Λειτουργικὲς Μελέτες II*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2011, σ. 235-236. **9.** Κώδ. 769 Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος, ΙΕ' αἰ. Βλ. Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, ὁ.π., σ. 166. Βλ. καί κώδικα 668 ΕΒΕ ΙΖ' αἰ. **10.** Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, ὁ.π., σ. 166. **11.** Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας*, τ. Β', Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ³1989, σ. 157. Βλ. καί Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, *Λειτουργικὲς Μελέτες II*, ὁ.π., σ. 221.

57. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

π. Ἀλέξανδρου Καριώτογλου

Μετά τό «μυστήριο τῆς Εὐχαριστίας» ἀκολουθεῖ τό «μυστήριο τῆς ἀνάμνησης». Εἶναι ἡ ἀνάμνηση τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τόν ὁποῖο ὁ Κύριος τέλεσε μαζί μέ τούς μαθητές Του, τή νύχτα πού παρέδωσε τόν ἑαυτό Του στόν θάνατο. Ἡ εὐχή, ἡ ὁποία διαβάζεται, ἐπικεντρώνεται στήν ἐξιτόρηση ἢ μᾶλλον τήν περιγραφή τοῦ Δείπνου καί τήν πρόσκληση πού ἔκανε ὁ Χριστός νά φᾶνε οἱ μαθητές τό Σῶμα Του καί νά πιοῦν τό Αἷμα Του καί ἡ τελευταία φράση τῆς εὐχῆς ὀλοκληρώνει καί συνοψίζει τά τοῦ Δείπνου ἀναφέροντας: «Ἀνακαλώντας, λοιπόν, αὐτήν τήν σωτήρια ἐντολή καί ὅλα ὅσα ἔγιναν γιά μᾶς, τή Σταύρωση, τήν Ταφή, τήν Ἀνάσταση, τήν Ἀνάληψη στους οὐρανοῦς, τήν Ἐνθρόνιση στή δεξιὰ Σου καί τήν δεύτερη παρουσία Του, Σέ εὐχαριστοῦμε προσφέροντάς Σου τά δικά Σου ἀπό τά δικά Σου». Τή στιγμή κατά τήν ὁποία ψάλλεται τό «Σέ ὑμνοῦμεν, σέ εὐλογοῦμεν...» πραγματοποιεῖται ἡ ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γιά νά γίνει ἡ μεταβολή τοῦ ψωμοῦ καί τοῦ κρασιοῦ σέ Σῶμα καί Αἷμα Κυρίου. «Στείλε τό Πνεῦμα Σου τό Ἅγιο σ' ἐμᾶς καί σ' αὐτά τά Δῶρα μας πρός ἐσένα. Καί κάνε τοῦτον τόν Ἄρτο, τίμιο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου» καί ὁ λαός ἀπαντᾷ «Ἀμήν», «Καί τόν Οἶνο πού βρίσκεται σέ αὐτό τό Ποτήριο τίμιο Αἷμα

τοῦ Χριστοῦ Σου» καί πάλι ὁ λαός ἀπαντᾷ «Ἀμήν», «Μεταβάλλοντάς τα μέ τό Ἅγιο Σου Πνεῦμα» καί ὁ λαός προσθέτει «Ἀμήν, Ἀμήν, Ἀμήν» καί ἡ εὐχή καταλήγει: «Ὡστε νά χαρίσουν σ' αὐτούς πού θά μεταλάβουν καθαρότητα ψυχῆς, ἄφεση ἁμαρτιῶν, μετοχή στήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νά συμβάλλουν στό νά γίνει πλήρης ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, νά ἀποκτήσουν οἰκειότητα μέ Ἐσένα, καί νά μὴν κριθοῦν ἢ νά κατακριθοῦν». Δέν πρόκειται γιά ἀπλή «ἀνάμνηση», ἀλλά γιά Εὐχαριστία, δηλαδή ἀνύψωση τῆς Ἐκκλησίας στόν οὐράνιο θρόνο καί σάν μυστήριο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἐνας κατηχούμενος θά χρειαστεῖ νά γνωρίζει ὅλα τά παραπάνω ὄχι ἀπλά ὡς συμβολισμούς, ἀλλ' ὡς πραγματικότητα καί ὡς τό οὐσιωδέστερο μέρος τῆς πνευματικῆς του ζωῆς καί ὑπόστασης. Ὅπως ἀναφέρει ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν: «Τί σημαίνουν ὅλα αὐτά, ἂν ὄχι τήν ἀνάμνηση, στήν ὁποία τώρα, μέ τήν πραγματοποίησή αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, μέ τήν ἐκπλήρωση τῆς ἀνύψωσης τῆς Ἐκκλησίας στόν οὐράνο, μεταβάλλεται ἡ εὐχαριστία, καί εἶναι ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα τῆς Βασιλείας; Τῆς Βασιλείας, τήν ὁποία ἐμεῖς μπορούμε νά ἐνθυμούμεθα, δηλαδή νά κατανοοῦμε σάν πραγματική, σάν παροῦσα "ἐν μέσῳ ἡμῶν", γιατί τότε, ἐκείνη τή νύχτα,

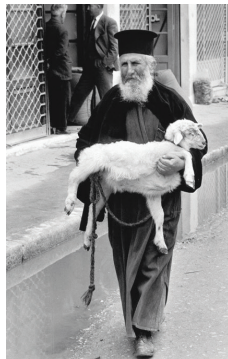
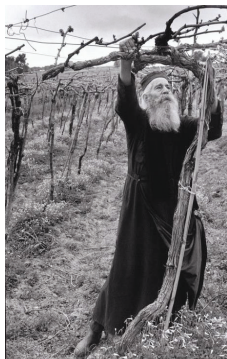
σ' ἐκείνη τήν τράπεζα, τήν φανέρωσε καί τήν κληροδότησε ὁ Χριστός»¹.

Ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ἐκκλησιαστική κοινότητα καί στά «προκείμενα Δῶρα» εἶναι στήν πραγματικότητα ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ στίς παρακλήσεις τῶν παιδιῶν Του καί, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «ὅταν δεῖς ὅτι μέ ἀφθονία κατεβαίνει τό ἅγιο Πνεῦμα, μήν ἔχεις πιά καμιά ἀμφιβολία γιά τή συμφιλίωσή μας μέ τόν Θεό» (PG 50, 457). Αὐτή ἡ στιγμή ὅπου κατέρχεται τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ Εὐχαριστιακή Πεντηκοστή. Ὁ ἱερός Καβάσιλας μᾶς θυμίζει ὅτι «ὁ καιρός οὗτος (τῆς Εὐχαριστίας) τόν καιρόν ἐκείνον (τῆς Πεντηκοστῆς) σημαίνει». Ἡ παρουσία τοῦ Παρακλήτου συνάγει τόν λαό τοῦ Θεοῦ γύρω ἀπό τήν ἁγία Τράπεζα. Συγκροτεῖ τόν θεσμό τῆς εὐχαριστοῦσης Ἐκκλησίας. «Ἄν δέν ἦταν παρόν τό Πνεῦμα, δέν θά γινόταν ἡ Ἐκκλησία· κι ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, εἶναι φανερό ὅτι τό Πνεῦμα εἶναι παρόν («Εἰ μή Πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἂν συνέστη ἡ Ἐκκλησία· εἰ δὲ συνίσταται ἡ Ἐκκλησία εὐδῆλον ὅτι

τό Πνεῦμα πάρεστι», ἱερός Χρυσόστομος PG 50, 459)»².

Τό γεγονός ὅτι τελοῦμε τή Θ. Εὐχαριστία γιά νά ζήσουμε αὐτήν ἀκριβῶς τή στιγμή πού περιγράψαμε, πρέπει νά γνωρίζει ὁ κατηγούμενος ὅτι δέν εἶναι μία ἀπλή ἐντολή τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά πρόσκληση νά βιώσουμε τή Βασιλεία Του. Ὁ π. Σμέμαν ἀναφέρει μέ τρόπο κατηγορηματικό: «᾽Οχι, οὔτε τήν "ἐξουσία" καί οὔτε τόν "νόμο" ὅρισε στόν Μυστικό Δεῖπνο ὁ Χριστός γιά νά μεταβάλλουν τόν ἄρτο καί τόν οἶνο, ἀλλά τήν Ἐκκλησία. Τήν ὅρισε, κληροδοτώντας στούς μαθητές καί σέ ὄλους "τοὺς πιστεύοντας εἰς τόν λόγον αὐτῶν" τή Βασιλεία Του σάν διαμονή στήν ἀγάπη Του. "Ἐντολήν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους". Καινούργια, αἰώνια νέα ἐντολή, γιατί αὐτή εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἡ ἴδια ἡ Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού μᾶς δωρίζεται γιά ν' ἀγαπήσουμε μ' αὐτήν ὁ ἕνας τόν ἄλλο: "Καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς καί ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους" (Ἰω. 13,34). Καί αὐτή ἡ ἐν Χριστῷ Καινὴ Διαθήκη τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία»³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** Ἀλέξανδρος Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας 1987, σ. 212. **2.** Ἱερομονάχου Γρηγορίου, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα: Σύναξη 1982, σ. 322. **3.** Ἀλέξανδρος Σμέμαν, *ἔ.π.*, σ. 214.

Στήν Κρήτη, 1964
(φωτογραφίες:
Constantine Manos,
A Greek Portfolio)

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΚΒ' Ἡ Οὐράνια Θεία Λειτουργία

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Στό προηγούμενο ἄρθρο (ΚΑ') ἀναφερθήκαμε σέ εἰκόνες τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννη πού περιγράφουν τή σχέση τοῦ Χριστοῦ μέ τήν Ἐκκλησία. Στό παρόν ἄρθρο θά ἀντλήσουμε καί πάλι μιὰ περιγραφή ἀπό τήν Ἀποκάλυψη, πού θεωρήθηκε ὡς τό πρότυπο τῆς θείας Λειτουργίας. Ἡ ἀποκαλυπτική αὐτή εἰκόνα, πού εἶναι γνωστή ὡς «Οὐράνια Θεία Λειτουργία», περιέχεται στά κεφάλαια Δ' καί Ε', καί ἀποτελεῖ καταγραφή δύο ὁραμάτων τοῦ συγγραφέα τοῦ βιβλίου. Σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα αὐτή, ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας βρῖσκεται ἐν οὐρανοῖς καί ἀποτυπώνεται ἐπί τῆς γῆς, ὅπου καί ἐνεργεῖται ὡς πράξη θυσίας καί εὐχαριστίας. Γι' αὐτό ἀναφερόμαστε σέ στρατευόμενη (ἐντός τῆς ἱστορίας) καί σέ θριαμβεύουσα (ἐντός τῆς Βασιλείας) Ἐκκλησία. Ἡ πρώτη φωτίζεται καί τρέφεται ἀπό τή δεύτερη, καί ἡ δεύτερη ἀναδεικνύει τήν ἀλήθεια τῆς πρώτης. Αὐτή ἡ συνθήκη ἑνός δυναμικοῦ διαλόγου ἀποτελεῖ καί τήν πραγματικότητα κάθε ἐπίγειας θείας Λειτουργίας. Ἄλλωστε, ὁ διάλογος ἱερέως καί λαοῦ μετά τόν καθαγιασμό τῶν τιμίων Δώρων ἀποτυπώνει αὐτή τή μυσταγωγική συνθήκη: «Ἵπὲρ τῶν προσκομισθέντων καί ἁγιασθέντων τιμίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. / Κύριε, ἐλέησον. / Ὅπως ὁ φι-

λάνθρωπος Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψη ἡμῖν τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. / Κύριε ἐλέησον». Προσφορά ἐπομένως καί ἀντικατάπεμψις σέ συνεχῆ ροή ἐντός τῆς παρουσίας ζωῆς ὡς ὁδὸς πρὸς τὴν αἰώνια ζωή. Γι' αὐτὸ ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος θά ὀνομάσει τὴ θεία Κοινωνία «φάρμακον ἀθανασίας» (Πρὸς Ἐφεσίους, 20,2).

Ἄς δοῦμε τώρα ἐπὶ μέρους στοιχεῖα ἀπὸ τὰ δύο ὁράματα τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη.

α) Περιγράφοντας τὸν τόπο τοῦ Θεοῦ ὁ Ἰωάννης μᾶς μιλάει γιὰ ἕναν ἐπουράνιο θρόνο: «Ἴδου θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον καθήμενος». Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι καί οἱ προφῆτες, πού περιγράφουν ἀνάλογες ὁραματικές ἐμπειρίες (Ἡσαΐας, Μιχαίας, Ἰεζεκιήλ), καί ὁ Ἰωάννης, δὲν ὀνομάζουν τὸν καθήμενο ἐπὶ τοῦ θρόνου, οὔτε τὸν περιγράφουν ὡς μορφή, ἀκολουθώντας τὴν ἀρχαία παράδοση ὅτι ὁ Θεὸς κρύπτει τὸ ὄνομά του, τὴν οὐσία του δηλαδή, καί ἀποκαλύπτεται μόνον μέ ἐπίθετα δηλωτικά τῆς σχέσης του μέ τοὺς ἀνθρώπους ἢ δηλωτικά τῶν ἐνεργειῶν του: Κύριος,

Ἐλεήμων, Ἀληθινός, Θαυμαστός, Αἰώνιος κλπ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐκφράζοντας αὐτὴ τὴν ἀποφατικὴ ἀντίληψη, μᾶς θυμίζει ὅτι ἐνῶ ὁ Θεός περιέχει ὅλα τὰ ὀνόματα, παραμένει ἐκτός ὅλων τῶν ὀνομάτων: «Καὶ πάντων τέλος ἐστί, καὶ εἶς, καὶ πάντα, καὶ οὐδεὶς, / οὐχ ἔν ἐών, οὐ πάντα πανώνυμε, πῶς σε καλέσω, / τὸν μόνον ἀκλήϊστον;» (Ἕμνος εἰς Θεόν). Ὑπόκειται ἀσφαλῶς ἓνα ὄνομα, πού ὑπονοεῖται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀποκαλύπτεται ὅμως ἐντός τῆς ἱστορίας μὲ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τελικὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ σχετίζεται μὲ τὸν Υἱό του, εἶναι ὁ Υἱός του. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀποτυπώνεται στὴν κατ' ἐξοχὴν εὐχαριστιακὴ προσευχὴ πού διδάξε ὁ Ἰησοῦς στοὺς ἀνθρώπους: «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου...». Ἄλλωστε, ὁ Ἰησοῦς Χριστός γνωρίζει στοὺς ἀνθρώπους ποῖο εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ: εἶναι ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ του καὶ ἡ πηγὴ τοῦ Πνεύματός του. Στὴν ἀρχιερατικὴ του προσευχὴ, πού περιέχεται στό *Κατὰ Ἰωάννην* εὐαγγέλιο, ὁ Χριστός ὑπογραμμίζει ὡς κύριο ἔργο του τὴν ἀποκάλυψη αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος: «Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνω, καὶ οὗτοι ἔγνωσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἐγνώρισαν αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη ἣν ἠγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἦ καὶ ἐν αὐτοῖς» (*Ἰωάν.* 17,25-26).

β) Κεντρικὴ θέση στό ὄραμα-ἀποκάλυψη ἔχει τὸ ἐσφραγισμένο βιβλίον («Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιάν τοῦ καθήμενου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον γεγραμμένον ἔσθθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτὰ»), μιά εἰκόνα πού συνοδεύεται

ἀπὸ τὸ ἐρώτημα: «τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ;». Ἡ ἀπάντηση εἶναι μονοσήμαντη. Μόνον ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου πού περικλείει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μάλιστα, ὁ Χριστός εἰσάγεται στὴν ἀποκαλυπτικὴ περιγραφή μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐσφραγμένου ἄρνιου, μιά εἰκόνα πού παραπέμπει στό πάθος καὶ τὴ θυσία τοῦ Θεανθρώπου γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Τὸ πάθος, δηλαδή ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, θά ἀνοῖξει τὴ θύρα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ εἰσέλθει ὁ αἰχμάλωτος στὴ φθορὰ καὶ στὸν θάνατο ἀνθρώπου. Συγχρόνως, τὸ πάθος ἀποτελεῖ τὸ σημεῖο μετὰ τὸ ὁποῖο τὰ πάντα στὴ Δημιουργία ἀλλάζουν, ἐξαιτίας ἀσφαλῶς τῆς νέας συνθήκης πού ἀναδεικνύεται μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν *Ἀποκάλυψη* δηλώνεται ἡ παρουσία μιᾶς καινούργιας (καινῆς) πραγματικότητας: καινὴ γῆ, καινὸς οὐρανός, καινὸ ὄνομα, καινὴ Ἱερουσαλήμ, καινὴ ὁδὸς -τελικὰ καινὰ τὰ πάντα. «Ἴδου καινὰ ποιῶ πάντα», θά ἐξαγγεῖλλει ὁ Χριστός στό προτελευταῖο κεφάλαιο τῆς *Ἀποκάλυψης* (21,5). Τελικὰ, ὁ Χριστός ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ ἦταν καὶ εἶναι ὁ μόνος πού δύναται νὰ «ἐξηγήσει» τὸ εἶναι καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱός «ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός» (βλ. *Ἰωάν.* 1,18). Καὶ ἀρχίζει νὰ ἀποσφραγίζει τὸ βιβλίον τῆς θείας ἀποκάλυψης, ὅχι μόνον γιὰ νὰ φανερώσει αὐτὰ πού θά συμβοῦν, ἀλλὰ κυρίως νὰ ἐξηγήσει αὐτὰ πού συμβαίνουν διαρκῶς στὴ ζωὴ, δεδομένης μιᾶς ἐμπερίστατης κατάστασης πού ἐπη-

ρεάζει τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑνός λόγῳ τῶν διωγμῶν, ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῶν αἰρέσεων καί τῶν σχισμάτων, κατάστασι παροῦσα ἕως σήμερα.

γ) Ἡ Οὐράνια Θεία Λειτουργία ἀναδεικνύει τήν παγκοσμιότητα καί καθολικότητα τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας πού ἐνεργεῖ ὁ Χριστός ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ καί Υἱός τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτό τό καταλαβαίνουμε ἀπό τό ποιοί καί τί ἀνυμνοῦν πρὸς τόν δοξασμένο Χριστό, μέ τήν ὠδή καί τά ἀντίφωνα τῆς πού περιέχεται στό Ε' κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης, καί πού χαρακτηρίζονται ὡς «καινή ὠδή». Εἶναι, λοιπόν, τά τέσσερα οὐράνια ὄντα (ὅμοια ὡς ἄνθρωπος, λέων, μὸσχος καί ἀετός), πού κατὰ τήν παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας ἀντιστοιχοῦν στοὺς τέσσερις εὐαγγελιστές, εἶναι ἐπίσης οἱ εἰκοσιτέσσερις πρεσβύτεροι πού ἐκπροσωποῦν τοὺς ἁγίους τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, ἀλλά ἐπίσης ὅλα τά ὄντα τῆς Δημιουργίας («πᾶν κτίσμα ὃ ἐν τῷ οὐρανῷ καί ἐπὶ τῆς γῆς καί ὑποκάτω τῆς γῆς καί ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐστί, καί τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα», 5,13). Ἰδιαιτέρη ἐπίσης σημασία ἔχει τό περιεχόμενο τῆς «καινῆς ὠδῆς», πού ἀποτελεῖ εὐχαριστία καί δοξολογία γιὰ ὅσα ἐνήργησε ὁ Χριστός, ὥστε νά ὀδηγήσει τήν ἀνθρώπινη φύσι στή θεωμένη τῆς κατάστασι καί νά ἐνώσει εἰς ἓν τά πρὶν διεστῶτα.

Παραθέτω τή σύντομη τρίστροφη ὠδή καί τίς δύο ἀντιφωνήσεις: «Ἄξιός εἰ λαβεῖν τὸ βιβλίον καί ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, / ὅτι ἐσφάγης καί ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ πάσης φυλῆς καί γλώσσης καί λαοῦ καί ἔθνους, / καί ἐποίησας αὐτοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν βα-

σιλεῖς καί ἱερεῖς, καί βασιλεύουσιν ἐπὶ τῆς γῆς»· ἀ' ἀντιφωνήσι: «ἄξιόν ἐστι τὸ ἄρνιον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν τὴν δύναμιν καί τὸν πλοῦτον καί σοφίαν καί ἰσχὺν καί τιμὴν καί δόξαν καί εὐλογίαν»· β' ἀντιφωνήσι: «τῷ καθήμενῷ ἐπὶ τοῦ θρόνου καί τῷ ἄρνιῳ ἡ εὐλογία καί ἡ τιμὴ καί ἡ δόξα καί τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Ἀναγνωρίζεται τό δικαίωμα στόν Χριστό νά ἀποκαλύψει τά μυστήρια τῆς θείας Οἰκονομίας λόγῳ τῆς συμμετοχῆς του σ' αὐτήν, καί μάλιστα μέ τό πάθος του. Στήν ὠδή προέχει ὁ ἐξιλαστήριος χαρακτήρας τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά ἐπίσης ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀνθρώπων στήν πρωτολογικὴ τους δόξα. Ὁ ἐξιλαστήριος χαρακτήρας ἀφορᾷ τήν πλήρη ἀποκατάστασι τῆς σχέσις τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, ἀποκατάστασι πού ἐπιτεύχθηκε μέ τήν ἐνανθρώπησι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀνύψωσι τῆς ἀνθρώπινης φύσις στόν τόπο καί τόν τρόπο τῆς θεότητος, συνθήκη πού ὁ ἀπόστολος Πέτρος ὀνομάζει κοινωνία θεώσεως («...δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καί μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδωρήται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως», Β' Πέτρο. 1,4). Συγχρόνως, φυσικά, παύει νά κυριαρχεῖ τό κράτος τοῦ θανάτου καί ἀναδύεται ἡ αἰώνια ζωή. Σημαντικό εἶναι ἐπίσης ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποκατάστασι ξαναδίνει στόν ἀνθρωπο τόν ἀρχικό του προορισμό, πού εἶναι ἀφ' ἑνός ἡ διαχείρισι τῆς δημιουργίας καί ἀφ' ἑτέρου ἡ λειτουργικὴ καί μυστηριακὴ σχέση του μέ τήν κτίσι: «Καί εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε καί πληρώσατε τὴν γῆν καί κατακυριεύσατε αὐτῆς καί ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καί

τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς» (Γεν. 1,28), καί: «Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» (Γεν. 2,15). Τῆ συνθήκη αὐτὴ ἀντιλαμβάνεται

ὁ ἀπόστολος Πέτρος στή νέα ἐν Χριστῷ πραγματικότητα, ὅπως τῆ διατυπώνει στήν ἐπιστολή του: «Ἵμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετάς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκοτοῦς ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστόν αὐτοῦ φῶς» (Ἀ΄ Πέτρ. 2,9).

Ἱερέας μέ τήν οἰκογένειά του στό Ζεμενό Κορινθίας, 1903
(φωτογραφία: Frédéric Boissonnas)

Κυριακή Μετά τὰ Φῶτα

πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

«Ὁ λαὸς ὁ καθηήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα» (Ματθ. 4,16)

Στὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας δράσης τοῦ Κυρίου στὴν Καπερναοὺμ ἀναφέρεται τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα. Ὁ Κύριος ξεκινᾷ τὸ ἔργο Του μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ ἀγίου Προδρόμου. Σ' ἓναν κόσμον εὐρισκόμενον στό σκοτάδι φάνηκε τὸ μέγα φῶς. «Ὁ λαὸς ὁ καθηήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα».

1. Δύο κόσμοι ἀντιπαραβάλλονται ἐν προκειμένῳ: ὁ κόσμος πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ κόσμος μετὰ τὴν ἔλευσή Του. Ὁ πρῶτος ἦταν κόσμος σκότους θανάτου, δηλαδή ἀγνοίας τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίας καὶ παθῶν. Διότι ἦταν ὁ κόσμος ὃχι ὅπως ἐξῆλθε ἀπὸ τὰ δημιουργικὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅπως ξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀνταρσία τοῦ δημιουργήματος ἐναντι τοῦ Δημιουργοῦ του. Ὁ δεύτερος μετὰ τὸν ἔρχομό τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ κόσμος πού γεμίζει φῶς ἀπὸ τὴν παρουσία Ἐκείνου, πού σημαίνει ὅτι τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσει καὶ πάλι τὸν Θεό, κι ἀκόμη περισσότερο, νὰ ζήσει τὴν παρουσία Του στὴν ὑπαρξή του. Διότι ὁ Χριστός εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἐνσαρκωθεὶς Θεός, τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρία Του.

2. Προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ καινοῦ αὐτοῦ κόσμου πού ἔφερε ὁ Χριστός εἶναι ἡ μετάνοια, δηλαδή ἡ ἐπι-

στροφή στὸν Θεό ὡς ἀπεμπλοκὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας καὶ ζωὴ κατὰ τὸ θέλημα Ἐκείνου. Ἄν θέλαμε μὲ μία εἰκόνα νὰ δώσουμε τὴν πραγματικότητα αὐτῆ, θὰ λέγαμε ὅτι ἀνέτειλε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ κάποιος ἔχει κλειστά τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας του. Χρειάζεται νὰ τὰ ἀνοίξει γιὰ νὰ εἰσέλθει τὸ φῶς, πού θὰ πεῖ ὅτι πρέπει κανεὶς νὰ μετανοήσει –νὰ ἀνοίξει τὰ παράθυρα τῆς ψυχῆς του– γιὰ νὰ γευθεῖ τὴν παρουσία τοῦ φωτός στὴν ὑπαρξή του. Ἔτσι ἡ μετάνοια προϋποθέτει ἀσφαλῶς τὴν κίνηση τοῦ Θεοῦ: Ἐκεῖνος ἔχει πάντοτε τὴν πρωτοβουλία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου.

3. Ἡ ἐνσταση εἶναι προφανής: αὐτὸ ἦταν γιὰ τότε. Ἐμεῖς εἴμαστε ἤδη χριστιανοί, συνεπῶς ἔχουμε φύγει ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ βρισκόμαστε στό φῶς. Ὁρθὴ ἢ ἐπισήμανση, ἀρκεῖ νὰ ζοῦμε οἱ χριστιανοί σέ διαρκῆ μετάνοια. Διότι ἡ ἐμπειρία ὅλων δυστυχῶς βεβαιώνει πῶς ἡ ἁμαρτία ὑφίσταται ἀδιάκοπα κι ἔρχεται κι ἐπικαλύπτει καθημερινὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας. «Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστι μεθ' ἡμῶν». Ἡ μετάνοια λοιπὸν (πρέπει νὰ) συνιστᾷ διαρκές βίωμα γιὰ τὸν χριστιανό, διότι ὑφίσταται διαρκῶς καὶ ἡ ἁμαρτία. Κι ὅταν λέμε ἁμαρτία,

έννοούμε όχι μόνο την πράξη της, αλλά και ό,τι ανάγεται και στίς διαθέσεις του ανθρώπου, τούς λογισμούς και τίς σκέψεις του.

4. Μήπως όμως έτσι κοροϊδεύουμε τον Θεό; Ναι, αν η αμαρτία αποτελεί την ενσυνείδητη επιλογή μας! Κι επειδή ο Θεός δεν κοροϊδεύεται, γι' αυτό και η επιλογή αυτή αποτελεί τον δρόμο του θανάτου μας. «Θεός οὐ μυκτηρίζεται». Και «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος»! Διαφορετικά, αν η αμαρτία μᾶς καταβάλλει, ἐνῶ κάνουμε πνευματικό ἀγώνα, τότε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει, δημιουργώντας μέσα μας συνθήκες μετανοίας. Τό «εἰς ἑαυτὸν ἐλθῶν» τοῦ ἀσώτου τῆς ὁμωνύμου παραβολῆς καὶ τό «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου» θά συναντᾶ πάντοτε τὴν ἀνοιχτὴ ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὁ Ὅποιος θά σπεύδει μάλιστα ἐν ἀπειρῶ ἀγάπῃ πρὸς συνάντησή μας. Οὐδέποτε πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπέρκειται ὅποιασδήποτε αμαρτίας μας, τὴν ὁποία κατήργησε ἄλλωστε μετὸν ἐρχομὸ Του, κυρίως δέ μετὴ Σταυρική Του θυσία.

5. Ἐτσι ἡ ἀπαισιοδοξία λόγω τῆς ἀδυναμίας μας ὑπερβαίνεται μετὴν αἰσιοδοξία τῆς πίστεως στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἄρκει νά θέλουμε τὸν Θεὸ στὴ ζωὴ μας. Δέν στηριζόμαστε στὸν ἑαυτό μας -τί νά προσφέρουν τὰ μαῦρα χάλια μας; Στηρίζομαστε στοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δύναμη, γι' αὐτὸ οὐδέποτε καταβαλλόμε-

στε παρ' ὅλες τίς πτώσεις μας. «Ὅσακις ἂν πέσης, ἔγειραι καὶ σωθήσῃ». Ἐτσι ἡ διαλεκτικὴ σκότους-φωτός προσδιορίζει τὴ ζωὴ μας. Ἀμαρτάνουμε ὡς ἀδύναμοι ἄνθρωποι; Μᾶς καταλαμβάνει τὸ σκότος. Μετανοοῦμε; Φῶς Χριστοῦ πλημμυρίζει καὶ πάλι τὴν ὑπαρξή μας. Οὔτε ἀγγελισμός λοιπὸν οὔτε δαιμονισμός. Ἡ ἀνθρωπότητα μετὰ Χριστὸν θά πορεύεται κατὰ τὸ σχῆμα: πτῶση καὶ ἀνάσταση. «Ἴδιο τῶν ἀγγέλων εἶναι νά μὴν ἀμαρτάνουν καθόλου. Ἴδιο τῶν δαιμόνων εἶναι νά ἀμαρτάνουν πάντοτε. Ἴδιο τῶν ἀνθρώπων εἶναι πότε νά ἀμαρτάνουν καὶ πότε νά μετανοοῦν» (ὅσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος). Ἐτσι ὁ χριστιανὸς βιώνει ἐν μικρῷ τὴν εἰκόνα τοῦ πρό- καὶ τοῦ μετὰ Χριστὸν κόσμου: ζεῖ καὶ τὸ δράμα τοῦ σκότους τῆς αμαρτίας, ζεῖ καὶ τὴν ἀνάσταση καὶ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, ἔχοντας ὅμως τὴ βεβαιότητα τῆς τελικῆς κατῆχουσης τοῦ ἐλέους Του, καὶ γιὰ ἐδῶ καὶ γιὰ τὴν αἰωνιότητα.

Ἐχουμε τὸ μεγαλύτερο προνόμιο στὸν κόσμῳ νά εἴμαστε χριστιανοί -τέκνα φωτός. Τό μονοπάτι πού μᾶς διατηρεῖ στὴν κατάσταση αὐτὴ εἶναι ἡ διαρκὴς μετανοιά μας, ἀφοῦ ἡ μετάνοια δέν εἶναι μόνο γιὰ νά γίνουμε χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ νά διατηροῦμαστε χριστιανοί. Τό γνωρίζουμε: δέν θά σωθοῦν οἱ ἔτσι κι ἄλλιῶς μὴ ὑπάρχοντες ἀναμάρτητοι, ἀλλὰ οἱ μετανοημένοι. Νά εὐχόμεστε τὸ τέλος μας νά μᾶς εὔρει στὴ μετάνοια. Γιατί θά κριθοῦμε ἐκεῖ πού θά βρεθοῦμε.

Κυριακή τοῦ Ἄσωτου Δύο κόσμοι διαφορετικοί

Ἄρχιμ. Νικάνορος Καραγιάννη
Τακτικοῦ Ἱεροκλήρουκός Ἱ. Μ. Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὁρωποῦ

Ἡ εὐαγγελική παραβολή τοῦ ἄσωτου, μέ τόν βαθύ καί πολυσήμαντο συμβολισμό της, μεταξύ ἄλλων συμπυκνώνει διαχρονικά τή σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Ἡ «ἱστορία» τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό μέσα ἀπό τά πρόσωπα τῶν δυο υἱῶν ἀντιπροσωπεύει σίγουρα δύο διαφορετικούς χαοτικούς κόσμους, πού δημιουργοῦνται ἀπό τή διαφορετική τους στάση ἀπέναντί Του. Ἐμεῖς σήμερα ἀναρωτιόμαστε: Ποιόν κόσμο ἀντιπροσωπεύουμε; Ποῦ βρισκόμαστε ἄραγε;

Ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι εὐκόλη. Οἱ ἄνθρωποι ἀλλάζουν συνεχῶς. Ἀλλάζουν οἱ ιδέες τους, οἱ σχέσεις τους, ἡ στάση τους ἀπέναντι στόν ἑαυτό τους, στόν Θεό καί στόν κόσμο. Γι' αὐτό ἡ παραβολή καταρχάς μᾶς διδάσκει ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο νά βιαστοῦμε νά ἀπαντήσουμε.

Ὁ νεότερος γιός ἐκφράζει τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς, πολύ δέ περισσότερο τῆς δικῆς μας, πού ἐπαναστατεῖ καί ἀπαιτεῖ ἀπό τόν Θεό καί τή ζωή «τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας», ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικά, δηλαδή ἀπαιτεῖ καί παίρνει βίαια ὅλα, ὅσα νομίζει ὅτι τοῦ ἀνήκουν. Ἐδῶ βλέπουμε τόν σύγχρονο ἄνθρωπο, πού ἀμφισβητεῖ δι-αρκῶς καί τελικά ἀπελευθερώνεται ἀπό τίς ὅποιες αὐθεντίες, ἐπαληθεύοντας τόν

λόγο τοῦ ποιητῆ: «δέν θά σέ ποῦμε πιά Πατέρα, ποθοῦμε λευτεριάς ἀγέρα». Γι' αὐτό διεκδικεῖ μέ πάθος καί ὀργή τά δικαιώματά του. Ἐγκαταλείπει τόν Θεό, γιατί νομίζει ὅτι τόν περιορίζει καί τόν καταπιέζει. Φεύγει ἀπό τόν Θεό, γιατί αἰσθάνεται ὅτι τόν πνίγει καί τόν ἐγκλωβίζει καί τρέχει πρὸς τόν κόσμο ἐπιζητώντας μιά ἀχαλίνωτη ἐλευθερία. Σύνθημά του: «ἀπαγορεύεται τό ἀπαγορεύεται». Παίρνει τό δῶρο τῆς ὑπαρξης καί τῆς ζωῆς καί φεύγει «εἰς χώραν μακράν», ἀλλά ἐκεῖ μένει μόνος, ἔρημος καί νηστικός. Χορτάτος ἴσως ἀπό τίς βιολογικές του ἀνάγκες, κενός ὅμως καί ἄδειος ψυχικά.

Αὐτή εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀνθρώπου, πού χάνεται μέσα στήν ἐλευθερία τοῦ κόσμου. Αὐτός εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ ὁ κόσμος μέσα του. Αὐτή εἶναι ἡ ἔκπτωση, ἡ ἐξαθλίωση καί ἡ τελική ἀπώλεια τοῦ ἀνθρώπου «τοῦ αἰῶνος τούτου», τοῦ «δαπανήσαντος πάντα». Ἐκεῖ, λοιπόν, στήν ξένη καί μακρινή χώρα τῆς ἀπόδρασης καί τῆς φυγῆς του, τά πάντα ξοδεύονται χωρίς νά ἀνανεώνονται. Εἶναι ὅλα αὐτά πού τά ζητᾶμε ἀπό τή ζωή μας καί τά πληρώνουμε μέ τήν ψυχῆ μας. Τά ζητᾶμε καί τά παίρνουμε, ὅπως καί ὅταν τά θέλουμε. Καί ἔρχεται τότε, τόσο συ-

χνά, ένας μυστικός και άπαράβατος νόμος νά επιβεβαιώσει πώς, ό,τι μαζεύουμε μέ τό επαναστατημένο θέλημά μας, δέν προάγει τή ζωή. Δέν καρποφορεί, αλλά συνήθως σκορπίζει μαραίνεται και σβήνει. Κάθε τόσο τό καμίνι τής πραγματικότητας δοκιμάζει και καταδεικνύει ότι τό ψεύτικο και άπατηλό χάνεται και φεύγει. Τό άληθινό είναι δυνατό, μένει και σώζει.

Άπό τήν άλλη πλευρά βρίσκεται ό μεγαλύτερος γιός τής παραβολής. Αυτός αντιπροσωπεύει έναν άλλο κόσμο στή σχέση του μέ τόν Θεό. Είναι συνήθως οί θρησκευόμενοι άνθρωποι. Είναι αυτοί πού μένουν κοντά στόν Θεό αλλά δέν Τόν ζοϋν, δέν Τόν καταλαβαίνουν, γι' αυτό και στό τέλος Τόν παρεξηγοϋν. Έκπλησσονται από τό μέγεθος τής αγάπης Του, πού αποδέχεται και άγκαλιάζει τούς ανθρώπους του κόσμου πού μέσα στην ήθική τους άταξία είναι άπελευθερωμένοι από ένοχές. Αυτούς, οί όποιοι μετά τίς περιπέτειες και τά ναυάγια τής ζωής τους, έπιστρέφουν στόν Θεό.

Οί θρησκευόμενοι βέβαια είναι οί άνθρωποι πού έχουν μιá ήθική σοβαρότητα, όμως δυστυχώς κάποτε και μιá άπίστευτη στενότητα στην καρδιά τους, ή όποία κινδυνεύει νά τά άκυρώσει όλα. Είναι άνίκανοι νά συγχωρήσουν και νά αποδεχθοϋν τήν άπόρριψη των άλλων. Δέν μποροϋν νά δημιουργήσουν έναν χώρο κοινό, έναν κοινό τόπο συνάντησης μέ

τούς ανθρώπους του κόσμου και αυτός ό τόπος δέν μπορεί νά είναι άλλος από τό σπίτι του πατέρα, δηλαδή τήν Έκκλησία. Και τότε ή Έκκλησία δέν γίνεται άγκαλιά πού χωράει όλους, αλλά φυλακή πού πνίγει αυτούς τούς ίδιους.

Η θρησκευτική ζωή, λοιπόν, κρύβει παγίδες πολλές. Στόν άπομονωτισμό της από τήν παρεμβολή του κόσμου καθώς άμύνεται από τή δίνη τής άμαρτίας και τής άποστασίας του, τυλίγει τούς ανθρώπους της μέ τό δίχτυ μιáς ψευδαίσθησης αυτάρκειας και άνωτερότητας. Αυτό τό δίχτυ τούς έμποδίζει νά ανακαλύψουν τή φτώχεια τους και τή γυμνότητά τους. Και αυτοί είναι εκτός έαυτου, όπως οί άνθρωποι του κόσμου. Όμως τό τραγικό είναι ότι δέν τό γνωρίζουν.

Νά γιατί δέν μποροϋμε νά ποϋμε πού βρισκόμαστε. Μπορεί νά είμαστε εκτός έαυτου, αλλά νά μήν τό αντιλαμβανόμαστε. Ο άγιος Ίσαάκ ό Σύρος λέει: «ό άξιωθεις ιδειν έαυτόν, κρείττον έστιν του άξιωθέντος ιδειν τούς άγγέλους»· είναι άνώτερος αυτός πού κατάφερε νά δει τόν έαυτό του. Αυτός εκεί στά βάθη τής ψυχής του δέν ανακάλυψε κάποιον άγγελο, κάποιον άγιο αλλά αυτόν τόν ίδιο τόν Θεό. Άλλωστε ό Θεός είναι μέσα στόν κάθε άνθρωπο, όμως έμεις πολλές φορές, βρισκόμαστε έξω από τόν έαυτό μας. Μόνο όταν έπιστρέφουμε στόν έαυτό μας, «εις έαυτόν δέ έλθόντες», τότε θά βροϋμε τόν Θεό νά μάς περιμένει.

Είσαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και την Κανονική Οικονομία (Α')

Είσοδική απόπειρα...

«τοῦ κατανοῆσαι ἡμᾶς τὴν Κανονικὴν Οἰκονομίαν»
(Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης/Κανόνας 1-383 μ.Χ.).

Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ἀναποκρινόμενος στους έντευξομένους τοῦ παρόντος περιοδικοῦ Ἐφημέριος, θά ἀκολουθήσει, μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ, μία σειρά ἀπό λακωνικά μελετήματα-κεφάλαια κανονογνωσίας καί Κανονικῆς Οἰκονομίας (ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης), τῆς ἐπονομαζόμενης σήμερα μέ τόν καθιερωμένο ἀντιδάνειο ρωμαιοκαθολικό ὄρο «Κανονικό Δίκαιο». Ἐνας ἀπό τούς λόγους τοῦ αἰτήματος σχετίζεται μέ τό γεγονός ὅτι αὐτό τό ἐπονομαζόμενο μόλις κατά τούς δύο τελευταίους αἰῶνες (μέσα 19^{ου}-21^{ου} αἰ.) «Κανονικό Δίκαιο» στήν καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξη Ἀνατολή ἐμφανίζεται ὡς σύστημα Δικαίου χωρίς νά εἶναι ἕνα τέτοιο σύστημα, παρουσιάζεται ὡς Δίκαιο χωρίς νά εἶναι Δίκαιο, καί προβάλλεται ὡς νομικιστικό ἢ ἠθικιστικό περίγραμμα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁργανισμοῦ», χωρίς νά διαθέτει οὔτε καθ' ὑπόνοιαν, ὅπως θά διαφανεῖ παρακάτω, νομικιστικό ἢ ἠθικιστικό περιεχόμενο καί, ἐξυπακούεται, ἡ Ἐκκλησία, τό Σῶμα Χριστοῦ, τό Ἐκκλησιακό Σῶμα, δέν ἀποτελεῖ ἐπ' οὐδενί «Ἐκκλη-

σιαστικό Ὁργανισμό», ὅπως τό ἐνατενίζει σπουδαστικά τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης στίς Νομικές Σχολές τῆς Ἑλλαδικῆς ἐπικράτειας. Καί τέλος, ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησιακή Ἐκκλησία διαθέτει Συλλογή Ἱερῶν Κανόνων καί ὄχι συστημικό Κώδικα «Κανονικοῦ Δικαίου». Γίνεται ἡ παρούσα διευκρίνιση ἐξ ἀρχῆς, ἔτσι ὥστε ὁ ἐν χρήσει ἀκόμη ὄρος «Κανονικό Δίκαιο» νά ἐκλαμβάνεται μέ τήν ἀρχική καί πατερική ἐννοία του, πού εἶναι ἡ Κανονική Οἰκονομία, καί ὄχι μέ τή διολισθητική ἐννοία πού κυριαρχεῖ σήμερα στό ὀρθόδοξο στερέωμα ἀνά τήν Οἰκουμένη, αὐτήν τῆς μίας ἐπί μέρους μορφῆς «Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου», τήν ὁποία ἐπέβαλαν οἱ ἐκκλησιαστικολόγοι τοῦ Νομικοῦ χώρου τῆς Πολιτείας καί στήν Ἐκκλησία.

Πράγματι, **Κανονική Οἰκονομία** εἶναι ὁ ὄρος πού εἰσάγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης γιά τήν ἐπιχειρούμενη Οἰκονομία τῆς Ἐκκλησίας στή σωτηριολογική πρόσληψη τῶν λαῶν μέσα στήν Ἱστορία (Γρηγόριος, Ἐπίσκοπος Νύσσης, Ἐπιστο-

λή Κανονική πρὸς Λητόιον, ἐπίσκοπον Μελιτίνης [Κανόνας 1]-383 μ.Χ., βλ. Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή, τ. 4, σ. 295, καὶ Πηδάλιον, σ. 651) καί, κατ' ἐπέκταση, γιὰ τὸ θεολογικὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο, πού λαθεμένα ἀκούει σήμερα στό ὄνομα «Κανονικὸ Δίκαιο» (sic), ἀπὸ τὸν ἀντιδάνειο ὄρο "Jus Canonicum". Ὁ γρηγοριανὸς ὄρος δὲν υἱοθετήθηκε τελικὰ ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Κανονικὴ Παράδοση τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων στίς Θεολογικές μας Σχολές, ὅταν ἐπιγράφησε ἡ ἀτυχῆς καὶ σιωπηρὴ εἰσήγηση τοῦ Μητροπολίτη Ζάρας Νικοδήμου Μίλας: *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (Ζάρα τῆς Δαλματίας, 1890). Ὡστόσο, ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του (4^{ος} αἰ.) μιλά σαφῶς γιὰ Κανονικὴ Οἰκονομία καὶ καλεῖ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας πρὸς «τὸ κατανοῆσαι ἡμᾶς τὴν **κανονικὴν οἰκονομίαν**» (καν. 1), καὶ τὴ νοηματοδοτεῖ μὲ αὐτὸ πού ἡ ἴδια ἐπαγγέλλεται. Γι' αὐτὸ, προτείνουμε ἔστω καὶ τὴν ὕστατη ἐτούτη ὥρα, τὴν υἱοθέτηση τοῦ ὄρου «**Κανονικὴ Οἰκονομία**» γιὰ τὴ μελέτη, τὴ σπουδὴ καὶ τὰ ὅποια ἀκαδημαϊκὰ μαθήματα τῆς **Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας**, αὐτὸ πού συνιστᾶ ἕναν ἄλλο, ἐπίσης, ὄρο, ὁ ὁποῖος προσιδιάζει σὲ αὐτὸ πού ἀπαρτίζουν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ὡς ἕνα ὑπαρκτὸ σῶμα μίας νοητῆς καὶ αἰσθητῆς πραγματικότητος, ὡς μία Συλλογὴ Ἱερῶν Κανόνων, τὸ *Σῶμα Κανόνων* (*Corpus Canonum*) τῆς Ἐκκλησίας (883), ὁ πυρήνας τοῦ [4^{ου}] Κανονικοῦ *Corpus* τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θὰ ἀναλυθεῖ καὶ παρακάτω.

Ἡ παροῦσα σειρά κανονικῶν τομῶν στοχεύει μεταξύ ἄλλων νὰ εἰσαγάγει τὸν

ἀναγνώστη στίς βασικὲς κανονικὲς ἀρχές τῆς σπουδῆς τῆς Κανονικῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς *σιαμαίας* σὲ αὐτὴν Ποιμαντικῆς Θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ στό θεολογικὸ, ἱστορικὸ καὶ ἐσχατολογικὸ τους ὑπόβαθρο. Νὰ ἀποκτήσει ἀκόμη τίς εἰδικές καὶ ἀποκλειστικές ἐκεῖνες ἐμπειρίες, τίς σχετικές μὲ τὴν καθολικότητα καὶ τὴν ὄντολογία τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας τῶν λαῶν μέσω τῆς μελέτης τῶν Κανονικῶν Πηγῶν καὶ τῶν ἐσχατολογικῶν ἐνατενισμῶν τους.

Ἐπίσης, οἱ ὑπὸ παρουσίαση θεματικὲς τῆς Κανονικῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας καλύπτουν συνολικὰ, ἀπὸ ἄποψη μελέτης, ἔρευνας, σπουδῆς καὶ ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ εὐρὺ φάσμα τῶν δύο χιλιετιῶν, μὲ σαφῆ κατ' ἀρχὰς ἐπικέντρωση στίς Πρωτοκανονικὲς καὶ τίς μετέπειτα *ad hoc* Κανονικὲς Πηγές πού ἀναδύθηκαν συνοδικὰ στὴν πρώτη χιλιετία, τὴ χιλιετία τῆς *κανονογέννησης*, μὲ εἰσαγωγικά καὶ ἱστορικά προλεγόμενα σὲ αὐτὴν, γιὰ νὰ μελετηθοῦν στὴ συνέχεια οἱ κανονικὲς προεκτάσεις καὶ ἀπορροές τῆς στό ἐνασκούμενο ποιμαντικὸ πεδίο καὶ τὴν ἐν γένει Διαποίμανση τῶν λαῶν, καθὼς καὶ οἱ σύγχρονες ποιμαντικὲς ἀντιστοιχίσεις τους.

Καὶ ἀκόμη, ἡ παροῦσα σπουδὴ ἀποσκοπεῖ στὴν ἐνδελεχῆ ἐξέταση τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς *Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας*, τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας* καὶ τῆς *Κανονικῆς Θεολογίας*, καθὼς καὶ στὴ μεταξὺ τῶν δεδομένων τους σύγκριση στό πεδίο ἐφαρμογῶν, μελέτης καὶ ἔρευνας τῆς ἀντίστοιχης Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας. Εἰδικὴ βαρύτητα δίδεται στὴν ἀδιάρ-

ρηκτη σχέση τῶν Ἱερῶν Κανόνων καί τῆς Ποιμαντικῆς πράξης.

Καί, τέλος, τά παρόντα σημειώματα θέλουν νά δώσουν προτεραιότητα σέ ἓνα κύριο καί καίριο γεγονός ὅτι ἡ ὕπαρξη κανόνων στήν Ἐκκλησία δέν ὀδηγεῖ τούς πιστούς σέ νομικισμούς καί ἠθικισμούς, ἀλλά ἀντίθετα οἱ κανόνες αὐτοί δημιουργοῦν τό ὑπόβαθρο γιά ὄντολογικές διαπροσωπικές σχέσεις καί γιά μία δόκιμη ἐσχατολογική πορεία.

Ὅλοκληρώνοντας αὐτό τό εἰσοδικό κεφάλαιο στήν Κανονική Οἰκονομία, ὀφείλουμε νά τονίσουμε ὅτι πρόκειται τόσο γιά ἓναν τομέα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καί γιά μία πτυχή τῆς Θεολογικῆς μας Ἐπιστήμης πολύ παρεξηγημένων καί κα-

θημαγμένων. Μέ ἄλλα λόγια, πρόκειται, δίκην παραδείγματος, γιά κάτι τό πολύ ὁμορφο, τό πολύ εὐμορφο, γιά νά θυμηθοῦμε τήν ἀρχική του ἀρχαιοελληνική ἐννοια καί προέλευση. Μόνο πού ἐπάνω σέ αὐτό τό ἐκκλησιακό εὐμορφο προστέθηκαν ἐπιχωματώσεις διά μέσου τῶν αἰώνων καί ἐπικάθησαν –ἄς ἐπιτραπεῖ ὁ ὅρος– κάποια ξένα σώματα καί «ἐμπλαστρα»!..., μέ ἀποτέλεσμα ἡ Κανονική Οἰκονομία, γιά νά ...περισωθεῖ, ἔγινε δίκαιο... καί ἀπέκτησε ἔτσι μία ἀποκρουστική εἰκόνα καί μορφή... Μόλις, ὅμως, τῆς ἀφαιρεθοῦν τά ... «ἐμπλαστρα», τότε θά διαφανεῖ ὄχι μόνον ἡ πραγματική διάσταση τοῦ ἐκκλησιακοῦ εὐμορφου, ἀλλά καί τό ἀνεξίτηλο ὄντολογικό του περιεχόμενο...

Σαντορίνη, 1911
(φωτογραφία: Frédéric Boissonnas)

Τολμηρές και σωτήριες οικονομίες

Αρχιμ. Βαρνάβα Λαμπροπούλου

Η Ἐκκλησία, ὑπακούοντας στήν ἔντολή τοῦ Χριστοῦ νά ἀγωνιᾷ καί νά ἀσχολεῖται γιά τό -ἔστω- ἕνα πλανηθέν πρόβατο περισσότερο ἀπό τά ἐνενηνταεννιά, καλεῖ τοὺς ποιμένες Ἰησοῦ ὄχι ἀπλῶς νά εὐχόνται γιά τήν ἐπιστροφή τους ἀλλά νά φάχουν στά πιό ἀπόκρημνα μέρη, καί νά ματώνουν χέρια καί πόδια στίς πέτρες καί στά ἀγκάθια, γιά νά περιμαζέψουν τό χαμένο πρόβατο, μιμούμενοι τόν Ἀρχιποίμενα Χριστό, ὁ Ὅποιος «δακτύλους θεῖους ἡμάτωσε, φονικῆς χειρὸς τὸν Ἀδὰμ ἐξαιρουόμενος». Τό μάτωμα τῶν χειρῶν (καί ὄχι μόνο) στήν ἐκκλησιαστική γλῶσσα λέγεται «οἰκονομία».

Πόσο καί μέ ποιό κριτήριο ἀσκεῖται αὐτή ἡ «οἰκονομία» φαίνεται καθαρά στήν Α΄ Κανονική Ἐπιστολή τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τόν ἅγιο Ἀμφιλόχιο Ἰκονίου. Ἐκεῖ ὁ Μέγας Βασίλειος προβληματιζόμενος -ἀνάμεσα στά ἄλλα- ἂν θά πρέπει νά ἀναβαπτίζονται οἱ Ἐγκρατίτες, παρά τήν ἀρχικά αὐστηρή στάση του, φοβούμενος «μὴ τῇ καθόλου οἰκονομία ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο», ὑποτάσσει τήν προσωπική του γνώμη «τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ καθ' ἡμᾶς Πατράσιν», καί συμφωνεῖ νά γίνονται δεκτοί διὰ χρίσματος «*INA MH DIA THN AKRIBEIAN OKNHROTEROYΣ AYTOYΣ POIHΣΩMEN EIS TO ΠPOCΠEPXECΘAI TH KATHOΛIKH EKKLHΣIA*». Αὐτό εἶναι τό

κριτήριο καί ὁ στόχος: Πῶς θά γίνουν οἱ ἐκτός τῆς μάνδρας προθυμότεροι νά προσέλθουν στή Μία Ἐκκλησία.

Καί ἐνῶ ὁ ἅγιος «ζορίζεται» γιά νά δεχθῆ μέ χρίσμα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηριζομένους ἀπλῶς ὡς «σχισματικούς» Ἐγκρατίτες καί Καθαροὺς, ἡ Β' Οἰκουμενική Σύνοδος (ζ' Κανόνας) ἀνοίγει πιό πλατιά τήν ἀγκαλιά τῆς Ἐκκλησίας καί δέχεται μέ ἀπλό χρίσμα ἀκόμα καί αἰρετικούς τῆς «κλάσεως» τῶν Ἀρειανῶν καί τῶν Μακεδονιανῶν, δηλαδή κάτι σάν τοὺς σημερινούς «Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά». Καί ὄχι μόνον αὐτό. Ἡ Β' Οἰκουμενική Σύνοδος τολμάει νά προχωρήσει καί σέ μιὰ «οἰκονομία», πού ἐπηρεάζει καί τῇ διατύπωση τοῦ δόγματος.

Πρῶτος διδάξας, βέβαια, κι ἐδῶ εἶναι ὁ Μέγας Βασίλειος, πού εἶχε τολμήσει νά ἀντικαταστήσει τόν ὄρο «ὁμοούσιος» μέ τῇ φράση «ὅμοιος κατ' οὐσίαν ἀπαρραλλάκτως», γιά νά προσελκύσει τοὺς Ὀμοιοσιανούς. Ἐνῶ, λοιπόν, γιά 56 ὀλόκληρα χρόνια, μετά τήν Α' Σύνοδο, οἱ ὀρθόδοξοι ζοῦσαν ἕνα ἀδυσώπητο διωγμὸ ἀπὸ τοὺς ἀρειανούς, καί προτιμοῦσαν νά τοὺς κόψουν τό κεφάλι, παρά νά κόψουν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τήν ὁμολογία τους τῇ λέξει 'ὁμοούσιος', ξαφνικά, στή Β' Οἰκουμενική Σύνοδο, παρακάμπτουν τήν πολυπαθὴ αὐτὴ λέξη. Συνειδητὰ παραμερίζουν ἕνα ὄρο, πού ἐξέφραζε κατὰ τρόπο τέλειο τῇ δογματικῇ ἀκρίβεια, κάνοντας

οικονομία σέ διατύπωση δόγματος, μόνο και μόνο, για νά διευκολυνθῆ ἡ ἐπιστροφή στήν Ἐκκλησία τῶν καλῆς διαθέσεως Μακεδονιανῶν-Πνευματομάχων. Αὐτή τῆ χριστομίμητη οἰκονομία τὴν ἀποδέχθηκε ὀλόφυχα καί ὁ στῦλος τῆς Ὁρθοδοξίας ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· καί ἔφθασαν οἱ ἀπολλιναριστές νά τό «παίξουν» σοῦπερ-ὀρθόδοξοι καί ὑπέρμαχοι τοῦ «ὁμοουσίου», καί νά τόν κατηγοροῦν ὅτι πρόδωσε τὴν πίστη.

Ἀξιωματικῶς εἶναι καί τό παράδειγμα τοῦ ἀββᾶ Λώτ, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνο δέν ἔδωξε ἓνα γέροντα ὠριγενιστή, πού τοῦ ζήτησε ἓνα κελλάκι, ἀλλά καί τοῦ ἔστειλε ἐπισκέπτες, γιά νά τόν συντροφεύουν ὅταν ἦταν ἄρρωστος, μέ κίνδυνο νά κολλήσουν οἱ γείτονες καί στόν ἀββᾶ Λώτ τῆ «ρετσινιά» τοῦ ὠριγενιστή. Καί μάλιστα ὅταν ζήτησε συμβουλή γι' αὐτό τό θέμα ἀπό τόν ἀββᾶ Ἀρσένιο, ἀκόμη καί ὁ Μέγας Ἀρσένιος τοῦ εἶπε νά μὴν τόν διώξει (ὡς θά τόν ἐδίωκαν σημερινοὶ ζηλωτές τινες ὡς «μίασμα» καί ὡς «λύκον βαρύν»), ἀλλά νά τοῦ δείξει ἀγάπη μέ τὴν ἐλπίδα τῆς διορθώσεώς του· καί ἀπλῶς νά τοῦ συστήσει νά μὴ συζητεῖ μέ τούς ἄλλους τὰ τοῦ Ὁριγένους.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζουν ἄριστα τὴν παθολογία τῶν αἰρετικῶν. Γνωρίζουν ὅτι οἱ πλανηθέντες ἀδελφοὶ κατέχονται ἀπὸ ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν· ζῆλον ψυχικόν· «ταμπουρώνονται» πίσω ἀπὸ ἓνα ἄρρωστο συναισθηματισμό, πού δέν «πέφτει» οὔτε μέ πετροβόλημα ἄριστα δομημένων ἀποδεικτικῶν προτάσεων καί ἐπιχειρημάτων.

Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία, πάντοτε διακριτικά καί χωρὶς ποτέ νά προδίδει τὴν οὐσία τῆς πίστεως, δοκιμάζει τὴν ἄσκηση τῆς συγκατάβασης καί τῆς οἰκονομίας. Καί παίρνει τέτοια «ρίσκα», γιά νά βγάλει ἀπὸ τὰ ἀγκάθια τῆς πλάνης τὰ πρόβατά Της. Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει ὅτι τό πληγωμένο πρόβατο, δέν ἐπιστρέφει στήν Ἐκκλησία, ἐπειδὴ τοῦ λείψανε τὰ ἐγχειρίδια Δογματικῆς ἢ τὰ Συντάγματα τῶν Ἱερῶν Κανόνων. Καί, ἀκόμη, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε στόν Ἡσαΐα ὅτι ἡ ἀγκαλιά τοῦ ποιμένα (Ἐκκλησίας) πρέπει νά εἶναι πιό ζεστή ἀπὸ τὴ μητρική ἀγκαλιά (Ἡσ. 49, 15).

Γνωρίζει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία ὅτι τό ξεστράτισμα τοῦ «θύματος» σέ θανάσιμους ἐναγκαλισμούς μέ τούς αἰρετικούς, ξεκινάει ἀπὸ τὴ νοσηρὴ ἐπιμονή του νά καθορίζει ἐγωιστικά μόνος του, καί νά ψάχνει γιά τὴν «ἀγάπη» πού τόν βολεύει καί ὄχι γιά τὴν Ἀγάπη πού τόν σώζει. Πολύ σωστά γράφτηκε: «Τό νά ἀναζητᾶ κανεὶς τὴν ἀγάπη, μέ τὴν προϋπόθεση ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ εὐχαρίστηση, πού καθορίζεται ἀποκλειστικά ἀπὸ τόν ἴδιο, εἶναι μιὰ σοβαρότατη διαστροφή τοῦ ἀνθρώπου» (Kenneth J. Gergen, *Ὁ Κορσεμένος Ἐαυτός*, μτφ. Ἀλέξης Ζῶτος, Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα 2009, σ. 299).

Αὐτό πού ἔχει ἀνάγκη τό πλανημένο πρόβατο, εἶναι ὄχι ὁ ὁποιοσδήποτε «βομβαρδισμός ἀγάπης», πού χαϊδεύει τὰ πάθη καί κολακεύει τόν ἐγωκεντρικὸ τοῦ θύματος, ἀλλά ἡ σώζουσα ἀγάπη τοῦ Ἐσφαγμένου Ἀρνίου.

Ὁ Ἔσχατος Προφήτης στό Ἐβδομο μίλιο

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἡ ἑορτή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου (7ῆ Ἰαν.) ὡς παράρτημα τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων εἶναι ἡ πιό ἐπίσημη ἀπό τίς ἄλλες, τῆ Σύλληψη (23 Σεπτεμβρίου), τό Γενέσιο (24 Ἰουνίου) ἴσως καί τήν Ἀποτομή (29 Αὐγούστου, ἡμέρα πού σχετίζεται μέ τήν Πρωτοχρονιά τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἔτους). Ἀλλά ἡ κατηγορία τῶν ἡμερομηνιῶν αὐτῶν συναρτᾶται ἀπό τόν κύκλο ἑορτῶν τοῦ Χριστοῦ (Ἐνσάρκωση: 25 Μαρτίου, Γέννηση: 25 Δεκεμβρίου, 6 Ἰανουαρίου στήν Ἀνατολή), ἐφ' ὅσον ὁ Ἰωάννης ἦλθε στή ζωῆ ἕξι μῆνες πιό πρὶν [πρβλ. Λκ. 1.26]. Προηγεῖται καί στή δημόσια ἐμφάνιση ἐτοιμάζοντας ὡς ἄλλος Ἄγγελος τήν ὁδό τοῦ Κυρίου (Μκ. 1.2-3. Λκ. 3.4-6). Στήν ἴδια σειρά ἐντάσσονται καί οἱ ἑορτές τῶν Εὐρέσεων τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου: στίς 24 Φεβρουαρίου (Α' και Β' Εὐρεση) καί στίς 25 Μαΐου ἡ Γ' Εὐρεση.

Ἐπάρχει ὅμως καί μία ἄλλη γραμμῆ ἑορτῶν τοῦ Προδρόμου πού ἔχει νά κάνει μέ τήν τιμῆ τῶν λειψάνων του στή ρωμαϊκή Ἀνατολή, πρῶτιστα τῆ μεταφορά τους στήν Κωνσταντινούπολη, τήν ἐνταξή τους στόν κόσμον τῶν βυζαντινῶν Ἀνακτόρων. Τό *Πασχάλιο Χρονικό* (ἔκδ. Βόννης, σ. 564. PG 92, 773-774) ἀναφέρει ὅτι στίς 18 Φεβρουαρίου 391 ὁ Θεοδόσιος Α' ἐτέλεσε τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Προδρόμου

στό Ἐβδομον.¹ Ἡ κάρα τοῦ ἁγίου εἶχε εὐρεθεῖ προηγουμένως στήν Κύζικο καί κατόπιν μεταφέρθηκε στή Χαλκηδόνα, στήν ἀπέναντι ἀκτῆ τῆς Κωνσταντινούπολης². Ἔτσι ὁ Ἰωάννης γίνεται προστάτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως,³ ἕνας νέος προστάτης ἄγγελος.⁴ [Στήν Κωνσταντινούπολη θά ὑπάρξουν 34 περίπου ναοί, οἱ περισσότεροι ἀπό κάθε ἄλλον ὄγιο.⁵]

Ἀλλά ὁ ναός τοῦ Προδρόμου στό Ἐβδομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ξεπερνοῦσε τήν πρωτεύουσα ὡς πόλη, ἄγγιζε τήν αὐτοκρατορία. Πιθανόν ἦταν ὁ παλαιότερος ναός ἢ τουλάχιστον ὑπῆρξε τέτοιος μέ τόν ὁποῖο συνδεόταν ἐπίσημα ἡ στρατιωτική πολιτική τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐδῶ ἦταν τά μεγάλα στρατόπεδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τά ὁποῖα εἶχαν ἀναπτυχθεῖ στό ἔβδομο μίλιο ἀπό τό κέντρο της, μετά τά τείχη καί τῆ Χρυσῆ Πύλη πού ὀδηγοῦσε στόν δρόμο πρὸς Θράκη. Ἐξοῦ καί ἡ ὀνομασία «Ἐβδομον». Ὅπου ἄρχιζαν καί τελείωναν ὅλα. Μέχρι τόν 9^ο αἰ. ἐδῶ τελοῦντο οἱ ἀναγορεύσεις τῶν αὐτοκρατόρων.⁶ Ἀπό τόν δρόμον αὐτό ἐπέστρεφαν γιά νά καταλήξουν στό κέντρο τῆς πόλεως, τῆ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου στό Φόρουμ καί τήν Ἁγία Σοφία οἱ αὐτοκράτορες μέ τόν στρατό τους μετά ἀπό νικηφόρες ἐκστρατείες.

Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνία τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ στό Ἑβδομον (18/2) παρατηρεῖται ὅτι εἶναι ἡ ἐπόμενη ἀπὸ τῆ ρωμαϊκῆ γιορτῆ Quirinalia (17/2). Ὁ Quirinus/Κυρίνος ἦταν πολεμικός θεός τῆς Ρώμης, πού ταυτίσθηκε μὲ τὸν οἰκιστὴ τῆς Ρωμύλο ἢ τὸν πατέρα του Mars/Ἀρη, δηλαδή ἀφορᾶ τὴν ἀρχετυπικὴ οἰκογένεια τῆς Ρώμης.⁷ Στά ρωμαϊκά ἐγκαίνια πού συνήθως κρατοῦσαν δύο ἡμέρες, τὴν παραμονή (17/2) θά ἦταν ἡ ἐπίσημη εἴσοδος στό τέμενος, ἡ λειτουργία τοῦ χώρου, καί στίς 18 Φεβρουαρίου ἡ κύρια γιορτή, μὲ τὸν συναπτό καθαγιασμό τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τὰ πραγματικά χριστιανικά ἐγκαίνια. Μὲ δεδομένο ὅτι τό Πάσχα τοῦ 391 ἔπεφτε στίς 6 Ἀπριλίου, στίς 18 Φεβρουαρίου ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς τὴν (Καθαρὴ) Δευτέρα τῆς Α' Ἑβδομάδας Νηστειῶν. Ἡ ἀρχὴ νηστείας ἦταν ἀφιερωμένη στόν ἔσχατο τῶν προφητῶν, στό ἀπόλυτο πρότυπο τῶν νηστευτῶν, τώρα καί τῶν στρατιωτῶν.

Ἡ λογικὴ αὐτὴ θά εἶχε συνέχεια. Ἡ Β' εὕρεση τῆς Κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου σύμφωνα μὲ τό *Πασχάλιο Χρονικὸ* [ἔκδ. Βόννης, σ. 591. PG 92, 813-816] ἐορτάσθηκε τό 453 στήν Ἑμεσσα (Χόμς) τῆς Συρίας: «τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν νηστειῶν».⁸ Ἀλλά κι ἐδῶ διαπιστώνεται τό ἴδιο σκημικό. Ἡ πόλη αὐτὴ ἦταν ἡ παλαιὰ κοιτίδα τῆς λατρείας τοῦ Sol Invictus, τοῦ Ἀήττητου Ἡλίου, ἐπίσης θεοῦ τῶν στρατιωτῶν πού εἰσήγαγε ὁ Αὐρηλιανός στή Ρώμη (274). Ἦταν θεότητα, συμβολικὴ συνοδός (comes) τοῦ Κωνσταντίου Α', ἀκόμη καί τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι μιὰ ἐποχὴ! Εἶναι προφανές ὅτι οἱ δύο Εὐρέσεις συνάπτονται ἢ μία μὲ τὴν

ἄλλη (ἀρχὴ καί μέση τῆς Τεσσαρακοστῆς) καί σχετίζονται μὲ τὸν ρωμαϊκὸ (βυζαντινὸ) στρατό.

Καί οἱ δύο ἐορτές εἶναι στάσεις, ὀρόσημα, στόν μεγάλο δρόμο προετοιμασίας πού ἀνοίξε ὁ τελευταῖος προφήτης καί ἀσκητής, τὸν δρόμο τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐκκλησίας, στήν περίοδο τῆς νηστείας, ὅπως καί τοῦ βυζαντινοῦ Στρατοῦ στό ἑβδομο μίλιο. Ἦταν μία εὐφύεστατη λύση πού ἴσως ἀπέδιδε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐορτὴ τοῦ Προδρόμου (Γενέσιο, Ἀποτομή), τὴν **φυγὴ** τοῦ ἐγκρατευτῆ προφήτη: ἡ ζωὴ του ὄλη, ἡ ἀφιέρωσή του στήν ἔρημο, ἦταν μία πορεία προετοιμασίας γιὰ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ Λόγου, τώρα γινόταν ἡ ἀρχὴ καί ἡ κορυφὴ μιᾶς 40ήμερης πορείας ἀσκήσεως ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ἀνώτατο πρότυπο καί γιὰ τὴ στρατιωτικὴ ζωὴ. Το σημαντικό ὅμως ἦταν ὅτι ἡ ἀσκητικὴ ζωὴ του σέ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀπόλυτα κοινωνικὴ διάσταση τῆς ἀπομονώσεώς του στήν ἔρημο, ὅπου ὄδηγοῦσε τὸν κόσμον γιὰ περισυλλογὴ καί μετάνοια, μετέφερε τὴ «Φωνὴ τοῦ Βοῶντος» σέ νέο περιβάλλον, προσδίδοντας νέα διάσταση στὴ στρατιωτικὴ τάξη καί τὸν σωτήριο ρόλο τῆς. Ἦταν πρότυπο ἐλέγχου πρὸς κάθε τύραννο ἡγήτη, προστάτη τῆς τιμῆς καί τῆς ἐνότητος τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας: εἶχε καταγγεῖλει δημόσια τὸν Ἡρώδη Αντίπα καί τὴν Ἡρωδιάδα (Μκ. 6.18). Οἱ τύραννοι δεν εἶχαν θέση στόν στρατό καί τὴν πολιτικὴ!

Τό ὅτι ἐπίσης ὑπῆρξε θύμα, μάρτυρας στήν πίστη του, τὸν ἀνέβαζε κατακόρυφα στή λογικὴ τῶν Ρωμαίων στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν παλαιότατη παράδοση στήν ἀφιέρωση (devotio) ὑπὲρ τῆς πατρίδας. Ρωμαῖοι μαρτυρίαν ζητοῦσι: Τό νά ἔχει κα-

νείς μία πίστη, ἔθνικὴ ἢ ἄλλη, δὲν σήμαινε τίποτα, ἂν δὲν ἔδινε μαρτυρία μὲ πράξεις ὅτι ἡ πίστη τοῦ ἦταν ζωντανή. Καί ἡ τέλεια μαρτυρία ἦταν νὰ δώσει τὴ ζωὴ τοῦ γι' αὐτή. Ἔτσι ὁ ἔσχατος ἀλλὰ μείζων τῶν προφητῶν (Μτ. 11.11) κυριαρχοῦσε στὸν στρατιωτικὸ κόσμο τῆς Νέας Ρώμης (330 κ.έ). Σὲ αὐτὸν δὲν μπορούσαν νὰ ὑπάρχουν οἱ παλαιοὶ καὶ στενά ἔθνικοί, μυθικοί, ρωμαϊκοὶ θεοὶ καὶ ἥρωες, ἀλλὰ νέοι, οἰκουμενικοὶ μάρτυρες ὁμολογίας πίστεως στὸν Θεὸ καὶ στίς πνευματικὲς ἀξίες ποὺ διεῖπον τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια, ὅπως ὁ Ἰωάννης Πρόδρομος. Ἡ ἐπίσημη ἀλλαγὴ σκυτάλης προτύπου ἀντὶ αὐτοῦ τοῦ Ρωμύλου στό νέο τοῦ Ἰωάννη γινόταν ὁμαλά, τιμώντας τὸν παλαιὸ ἥρωα: «Ὁ παλιὸς εἶναι ἀλλιῶς» στὸν Στρατό. Ἄπαιτεῖται ἐπίσημη τελετὴ παραδόσεως-ἀναλήψεως!

Ὁ Ἰωάννης, ὁ μέγιστος καὶ ἀσκητὴς προφήτης, ἔγινε τὸ νέο ἀνώτατο στρατι-

ωτικὸ τιμητικὸ ἱερό πρόσωπο στὸν ἀνανεωμένο κόσμο τοῦ κράτους τοῦ Κωνσταντίνου (330 κ.έ.), ἑνὸς πνευματικὸς ἀρχιστράτηγος. Ὅχι στή διεξαγωγὴ τῆς μάχης, ὅπου ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ἦταν ἀσυναγώνιστος, ἀλλὰ γιὰ τὴν προετοιμασία, τὴ δημιουργία τοῦ οἰκουμενικοῦ στρατιώτη, τοῦ ἠθικοῦ μαχητῆ ὑπὲρ τῆς ἀσφάλειας καὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ ἐπίθετο «πρόδρομος» ποὺ ἀναφέρεται μόνον μία φορὰ στήν ΚΔ (Ἐβρ. 6.20) χαρακτηρίζοντας τὸν Ἰησοῦ, εἰσερχόμενον «εἰς τὸ ἐσωτερὸν τοῦ καταπετάσματος», πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, προσδιόριζε ὄχι μόνον τὸν Βαπτιστὴ τῆς 7ης Ἰανουαρίου, ἀλλὰ καὶ τὸν πρότυπο ἅγιο τῶν στρατιωτῶν τοῦ νέου ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὅπως καὶ τῶν στρατευμένων στελεχῶν Ἐκκλησίας, προετοιμάζοντας ἔτσι τὴν Ἐσχατὴ Παρουσία τοῦ Κυρίου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine*. Vol. I. *Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique*, pt. 3: *Les églises et les monastères*, Paris 1969, σ. 413-415. **2.** Michael Whitby & Mary Whitby, *Chronicon Paschale. 284-628 AD*, Liverpool University Press 1989, σ. 54. **3.** N. Baynes, "The supernatural Defenders of Constantinople", *Analecta Bollandiana* 57 (1949) 168. **4.** Ἡ εἰκονογραφία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τὸν θέλει μὲ φτερά σάν ἄγγελο, βλ. Στ. Ζουμπουλάκης, *Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ὡς ἄγγελος. Οἱ θεολογικὲς προϋποθέσεις τῆς φτερωτῆς ἀπεικόνισής του*, Ἀθήνα: Δόμος 1992. **5.** R. Janin, *ὁ.π.*, σ. 410-442. **6.** Πορφυρογέννητος, *Περὶ τῆς βασιλείου τάξεως*, PG 112, 756. **7.** H.H. Scullard, *Festival and Ceremonies of the Roman Republic*, London 1981, σ. 78-79. **8.** Τὸ *Πασχάλιο Χρονικὸ* δίδει γιὰ τὴ Β' Εὐρεση πάλι τὴν ἡμερομηνία 18 Φεβρουαρίου (12 πρὸ καλανδῶν Μαρτίου), κατ' ἐπίδραση τῆς Α' Εὐρέσεως, ἀλλὰ στήν πραγματικότητα αὐτὴ συνέβη στίς 24 Φεβ. πηθ. τοῦ 452, ὅταν τὸ Πάσχα ἔπεφτε στίς 23 Μαρτίου. Βλ. M. Whitby & M. Whitby, *ὁ.π.*, σ. 82, σημ. 270.

Στὸ Ἅγιον Ὅρος,
1928-1930
(φωτογραφία:
Frédéric Boissonnas)

Κάλυμνος, 1964
(φωτογραφία:
Κων. Μάνος,
A Greek Portfolio)

Οἱ Ἑπτὰ Βιβλικές Πόλεις τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Βιβλίου τῆς Ἀποκάλυψης

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἐφημ. Παρεκκλησίου Ἁγίου Παντελεήμονος Βουλαγαμένης
Ἰποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Στή στήλη τοῦ περιοδικοῦ μας «Βιβλικές πόλεις καί τοποθεσίες» τή νέα χρονιά θά ἀσχοληθοῦμε μέ τίς ἑπτὰ βιβλικές πόλεις καί τίς ἐκκλησίες τους, πού ἀναφέρονται στό ἱερό βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννου, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τήν κατακλειδα ὄλης τῆς Ἁγίας Γραφῆς¹. Τό νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ θεσπέσιου αὐτοῦ βιβλίου εἶναι ἡ ἀμφίρροπη πάλη μεταξύ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀντιθέων δυνάμεων αὐτοῦ του κόσμου, ἡ ὁποία θά καταλήξει στόν ὀριστικό θρίαμβο τοῦ Χριστοῦ, τήν ὑπερνίκηση τοῦ κακοῦ καί τήν ἐπικράτηση τῆς αἰώνιας μακαριότητος τῶν πιστῶν ἐν τῷ Θεῷ². Σκοπός δέ τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ προπαρασκευή τῶν πιστῶν ἐν ὄψει τῆς Δευτέρας Παρουσίας, μέ τίς θλίψεις πού θά προηγηθοῦν αὐτῆς, καί τήν παρότρυνση ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη γιά ἐγρήγορηση καί μετάνοια³.

Τό βιβλίο ξεκινᾷ μέ τήν εἰσαγωγική ὀπτασία, ὅπου ἐμφανίζεται στόν Ἰωάννη μεγαλειώδης ἡ θεανδρική μορφή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τοῦ παραγγέλλει νά συγγράφει τό βιβλίο:

«Ἐγὼ Ἰωάννης, ὁ ἀδελφός ὑμῶν καί συγκοινωνός ἐν τῇ θλίψει καί βασιλείᾳ καί ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐγενόμην

ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένη Πάτμῳ διὰ τόν λόγον τοῦ Θεοῦ καί διὰ τήν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καί ἤκουσα φωνήν ὀπίσω μου μεγάλην ὡς σάλπιγγος λεγούσης· ὁ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον καί πέμψον ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, εἰς Ἔφεσον καί εἰς Σμύρναν καί εἰς Πέργαμον καί εἰς Θυάτειρα καί εἰς Σάρδεις καί εἰς Φιλαδέλφειαν καί εἰς Λαοδίκειαν» (Ἀποκ. 1,9-11).

Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης, εὐρισκόμενος στήν Πάτμο σέ κατάσταση ἔκστασης, ἀκούει τή φωνή τοῦ Χριστοῦ, ὡς σάλπιγγα, νά τόν προστάζει ὅ,τι βλέπει νά τά γράφει καί νά τά ἀποστείλει στούς ἀγγέλους (ἐπισκόπους) τῶν ἑπτὰ Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας.

Ὁ Εὐαγγελιστής κατά τή διάρκεια τῆς ὀπτασίας γυρίζει καί βλέπει ἐπτάφωτη λυχνία καί ἀνάμεσα τῶν λυχνίων τόν «υἶόν τοῦ ἀνθρώπου»: «Καί ἐκεῖ ἐπέστρεψα βλέπειν τήν φωνήν ἣτις ἐλάλει μετ' ἐμοῦ· καί ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσαῆς, καί ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδήρη καί περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσοῦν» (Ἀποκ. 1,12-13). Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ Μεσσία,

ή διαβεβαίωση στον Ἰωάννη ὅτι εἶναι «ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος» καὶ ἡ ἐπεξήγηση τοῦ ὄραματος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μεσσία: «οἱ ἑπτὰ ἀστέρες ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσι, καὶ αἱ λυχνίαι αἱ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσίν» (Ἀποκ. 1,20β).

Ἡ ἑπτάφωτη λυχνία ὑπενθυμίζει τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου καθὼς καὶ τὸν Ναὸ τοῦ Σολομώντα καὶ συμβολίζει ἐδῶ τίς ἑπτὰ Ἐκκλησίες, ἡ δὲ παράσταση τοῦ Μεσσία ὡς «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ προφήτη Δανιήλ (Δαν. 7), οἱ δὲ ἀστέρες, οἱ ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ Ἐκκλησιῶν, εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι τους.

Ἡ φανέρωση αὐτῆ, μὲ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς εἰσάγεται στὴν ἀρχὴ κιόλας τοῦ ἔργου ὡς ἀδιαμφισβήτητος κύριος τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς ἐκκλησίας ὅλης, περιγράφεται ἀπὸ τὸν Ἰωάννη μὲ χαρακτηριστικὰ πού ταιριάζουν σὲ περιγραφές παλαιοδιαθηκικῶν θεοφανειῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐντολὴ συγγραφῆς τοῦ βιβλίου καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ πλαισίου, μέσα στό ὁποῖο δίνεται, ταιριάζει σὲ περιστατικό κλήσης παλαιοδιαθηκικοῦ προφήτη. Παράλληλα, ἀντιστοιχίζεται ἡ ἀποστολὴ τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μὲ αὐτὴ πού ἀναλαμβάνει τώρα ὁ Ἰωάννης, καὶ αὐτὴ δὲν μπορεῖ παρά νά εἶναι ἡ παραμυθία καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Στὴ δικαιοσύνη αὐτὴ θεολογικὰ θέματα ὅπως ἡ πρώτη δημιουργία, ὁ παράδεισος, ἡ πτώση, ἡ ἐνανθρώπιση, ἡ ἐν Χριστῷ ἀναδημιουργία, τελείωση κλπ., συνδέουν τὸ ἔργο μὲ τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως⁴.

Οἱ πόλεις στίς ὁποῖες θά στείλει τίς ἐπιστολές ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἶναι:

Ἐφεσος: Ἡ Ἐκκλησία τῆς εἶναι γνωστὴ γιὰ τὰ ἔργα, τὸν κόπο, τὴν ὑπομονὴ τῆς, τὸν διαχωρισμὸ τῆς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς πρώτης ἀγάπης (Ἀποκ. 2,1-7).

Σμύρνη: Ἡ Ἐκκλησία τῆς εἶναι γνωστὴ γιὰ τὴ θλίψη καὶ τὴ φτώχειά τῆς, ἀλλὰ προβλέπεται νά ὑποστῆ διωγμὸ (Ἀποκ. 2,8-11).

Πέργαμος: Ἡ Ἐκκλησία τῆς κατοικεῖ ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ἡ «ἔδρα τοῦ Σατανᾶ» ἢ «ὁ θρόνος» του καὶ πρέπει νά μετανοήσῃ, γιατί ἐπιτρέπει τὴ δράση τῶν ψευδοδιδασκάλων (Ἀποκ. 2,12-17).

Θυάτειρα: Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἔχει ἀγάπη, πίστη, καλὴ διακονία καὶ ὑπομονή, ἀλλὰ κρατᾷ τίς διδασκαλίες ἐνός ψευδοπροφήτη (Ἀποκ. 2,18-29).

Σάρδεις: Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἔχει καλὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὰ ἔργα τῆς εἶναι νεκρά, προειδοποιεῖται νά ἐπανέλθῃ στὸν Θεὸ μὲ τὴ μετάνοια (Ἀποκ. 3,1-6).

Φιλαδέλφεια: Ἡ Ἐκκλησία τῆς εἶναι σταθερὴ στὴν πίστη, κράτησε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπέμεινε γιὰ τὸ ὄνομά Του (Ἀποκ. 3,7-13).

Λαοδίκεια: Τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας τῆς εἶναι χλιαρά καὶ συνιστᾶται ἀμέσως νά μετανοήσῃ (Ἀποκ. 3,14-22).

Οἱ ἐπιστολές ἀπευθύνονται στίς Ἐκκλησίες τῶν πόλεων αὐτῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ὄχι μόνο γιατί συμπεριλαμβάνονταν στὴν ἀκτίνα δράσης τοῦ Εὐαγγελιστῆ, ἀλλὰ διότι στὴν περιοχὴ αὐτὴ μετατέθηκε τὸ κέντρο βάρους τῆς χριστιανοσύνης μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἱεροσολύμων τὸ 70 μ.Χ.⁵

Οι ἐπιστολές ἀκολουθοῦν ἕνα κοινό μοτίβο. Ὁ Κύριος ἀπευθύνεται κατ' ἀρχάς στὸν ἐπίσκοπο (ἄγγελο) κάθε ἐκκλησίας, λέγοντας ὅτι γνωρίζει τὴ διαγωγὴ καὶ τὸν χαρακτήρα του, ἐμμέσως δηλ. ὅλης τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, καὶ ἀναλύει αὐτὰ πού γνωρίζει γιὰ τὴν κάθε μία ἐκκλησία. Στὴ συνέχεια, διατυπώνεται μία πρόκληση ἢ μία κατηγορία, ἀκο-

λουθούμενη ἀπὸ μία ὑπόσχεση. Τέλος, καὶ στίς ἑπτὰ περιπτώσεις περιλαμβάνεται ἡ προτροπὴ: «Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις». Ὅλες οἱ ἐπιστολές καταλήγουν μέ τὴν ἔκκληση νὰ ἀκούσουν οἱ Ἐκκλησίες τί λέει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Κάθε ἐκκλησία πού θὰ κρατή- σει τὴν πίστη της, θὰ ἀνταμειφθεῖ ἀπὸ τὸν Χριστό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** Π. Μπρατσιώτης, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου*, κείμενον-εισαγωγὴ-σχόλια-εἰκόνες, Ἀθήνα 1992, σ. ζ'. **2.** Ὁ.π., σ. θ'. **3.** Ὁ.π., σ. 9. **4.** πρωτ. Ἰω. Σκιαδαρέσης, *Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη*, Ἑρμηνευτικά καὶ Θεολογικά Μελετήματα Α', Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2005, σ. 57-59. **5.** Π. Μπρατσιώτης, ὁ.π., σ. 83.

Στὴν κατεστραμμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο ἐκκλησιά, Καστρί Πρεβέζης, 1913
(φωτογραφία: Frédéric Boissonnas)

Ὁ σύγχρονος θρησκευτικός συγκρητισμός

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργοπούλου
Ἐπ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Τὸ σημερινό μας ἄρθρο θά εἶναι λίγο διαφορετικό. Θά ἀναφερθοῦμε ἐνδεικτικά σέ προτάσεις καί θέσεις ὁπαδῶν τοῦ θρησκευτικοῦ καί νεοεποχίτικου συγκρητισμοῦ¹. Θά χρησιμοποιήσουμε τή δική τους ὀρολογία καί τίς δικές τους προτάσεις ἀπό διάφορα ἔντυπα τοῦ χώρου. Δέν ἔχουν σημασία τά ὀνόματα. Σημασία ἔχουν οἱ θέσεις. Χρησιμοποιοῦμε τή φρασεολογία τοῦ χώρου, γιά νά ὑπάρχει ἀμεσότητα ὡς πρός τό εἶδος, τό ὕφος, τούς τρόπους καί τούς στόχους ὧσων ἐκφράζουν, ἀποδέχονται καί προωθοῦν τόν σύγχρονο θρησκευτικό συγκρητισμό. Ἐξάλλου, στό ἱερό Εὐαγγέλιο, ὁ Κύριος μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι τό δέντρο γνωρίζεται ἀπό τόν καρπό του (Ματθ. 12,33).

Στίς θέσεις, λοιπόν, πού οἱ θιασῶτες τοῦ θρησκευτικοῦ καί νεοεποχίτικου συγκρητισμοῦ ἐκφράζουν καί διατυπώνουν ἀνήκουν οἱ ἀκόλουθες:

1. Ὁ γραπτός καί ὁ προφορικός λόγος πρέπει νά βοηθᾷ τούς ἀνθρώπους νά ἀγνοήσουν τίς ἐπιμέρους θρησκευτικές διαφορές.

2. Ἀσχέτως τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος καί τῆς θρησκείας στήν ὁποία ἀνήκουν, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά συνειδητοποιήσουν ὅτι λατρεύουν τόν ἴδιο παγκόσμιο Θεό στήν πολλαπλότητα τῶν ἐκδηλώσεών του.

3. Πρέπει νά γίνεται σεβαστό ὅτι ὅλες οἱ θρησκευτικές παραδόσεις ἤ ἀτραποί προέρχονται ἀπό κοινή πηγή καί **ισοτίμως καί θεμιτῶς ὁδηγοῦν στόν ἴδιο στόχο**².

4. Πρέπει νά χαρακτηρίζονται ὡς ἐπισιῶδεις οἱ διαφορές μεταξύ τῶν διάφορων θρησκειῶν.

5. Πρέπει νά καλλιεργεῖται ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ πληρότητα τῆς ἀλήθειας θά ἐπιτευχθεῖ **μόνο μέ τή σύνθεση** τῶν ἐπιμέρους θρησκευτικῶν παραδόσεων.

6. Εἶναι ἀναγκαῖα μιά μορφή ἐντατικῆς ἐργασίας γιά τή **θρησκευτική σύγκλιση** μέ ταυτόχρονη ἐνθάρυνση τῶν πιστῶν τῶν διαφορετικῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων γιά τή συμμετοχή τους καί σέ ἄλλα θρησκευτικά μονοπάτια καί πνευματικές κινήσεις γιά τή διεύρυνση τῆς συνειδητότητάς τους.

7. Πρέπει νά καλλιεργεῖται ἡ **ισότιμη θεώρηση** ὅλων τῶν πνευματικῶν διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητας, ἕνας ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι, κατ'αὐτούς, καί ὁ Χριστός³.

Ἡ προβληματική αὐτή υἰοθετήθηκε ἀπό τούς θιασῶτες τῆς λεγόμενης «Νέας Ἐποχῆς» (New Age) ἢ Ἐποχῆς τοῦ Ἵδροχόου. Πρόκειται περί ἑνός παγκόσμιου φαινομένου, ἄκρως ἀντιχριστιανικοῦ ὡς πρός τόν χαρακτήρα, ἀποκρυφιστικοῦ ὡς πρός τήν προέλευση καί

πολυσύνθετου ως προς τή διάρθρωση. Ἡ «Νέα Ἐποχή» διαφημίζει τήν ἐποχή τή δική της ἀκριβῶς ὡς ἐποχή ἀρμονικῆς συμβίωσης τῶν θρησκειῶν ἀφ' ἑνός καί ἀφ' ἑτέρου ὑπέρβασης καί στό θρησκευτικό πεδίο τῶν προβλημάτων, πού δημιούργησε ἡ ἐποχή τοῦ Ἰχθύος καθῶς κυριαρχοῦσε ὁ Χριστιανισμός.

Ὅλες οἱ θρησκείες ἀλλά καί αὐτά τά παραθρησκευτικά μορφώματα, σύμφωνα μέ τή νεοεποχίτικη ἀντίληψη, εἶναι ἰσότιμοι τρόποι προσέγγισης καί δρόμοι ἐναλλακτικῆς πρόσβασης πρὸς τόν Θεό, πού βεβαίως δέν εἶναι ὁ Τριαδικός Θεός τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείας Ἀποκαλύψεως.

Γιά τή «Νέα Ἐποχή» κάθε ἀντίληψη περί μοναδικότητας τοῦ Ἰεροῦ Εὐαγγελίου, κάθε θέση πού δέν ἀποδέχεται ὡς ἰσόκυρες ὅλες τίς θρησκευτικές δοξασίες, θεωρεῖται φανατισμός, μισαλλοδοξία, παρωχημένη καί διχαστική προσέγγιση.

Ἀναφέρουν, χαρακτηριστικά, Ἕλληνες ἐκπρόσωποι τῆς «Νέας Ἐποχῆς»: «κατά τήν ἐποχή αὐτή τῆς σύγκλισης τῶν πάντων ἐπί Γῆς, τό ζητούμενο ἀπό τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἀπόρριψη κάθε ἐτικέτας καί κάθε θεώρησης μιᾶς θρησκείας ἢ πνευματικῆς ἀγωγῆς ὡς μοναδικῆς ἢ ἔστω ἀνώτερης»⁴.

Ἡ ἐκδοχή τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ καλλιεργεῖται σήμερα τεχνηέντως καί ἀπό πολλά Μ.Μ.Ε., διαδικτυακοὺς τόπους, κοσμικά περιοδικά, ἔντυπα νεοεποχίτικων κινήσεων ἀλλά καί, πολλές φορές, ἀπό τοὺς λεγόμενους διαμορφωτές γνώμης.

Ἵστερα ἀπό τέτοιες τοποθετήσεις, ἀντιλαμβανόμεστε γιατί κάθε λόγος πού ἀναφέρεται στή μοναδικότητα τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείας Ἀποκαλύψεως, κάθε τοποθέτηση πού ἀρνεῖται νά σμικρύνει ἢ νά ἐξισώσει τό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέ τήν ὁποιαδήποτε θρησκευτική μεταπτωτική δοξασία, χαρακτηρίζεται ἀπό τοὺς θιασῶτες τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ ὡς φανατισμός, ὡς μισαλλοδοξία καί ὡς παρωχημένη καί διχαστική προσέγγιση.

Μπροστά σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τίς μεθοδεύσεις, ὑπάρχει γιά τόν Ὀρθόδοξο χριστιανό μία μόνον ἀπάντηση: Ἡ ἀπόλυτη πιστότητα σέ ὅσα «Οἱ Προφῆται εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία παρέλαβεν καί οἱ διδάσκαλοι ἐδογματίσαν».

Ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ἀξιολογούμενη, ὅλη αὐτή ἡ ἐπιχειρηματολογία μπορεῖ ἄνετα νά χαρακτηριστεῖ ὡς μία ἀκόμη σύγχρονη ἔκφραση τοῦ «μυστηρίου τῆς ἀνομίας» (Β' Θεσ. 2,7).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πρὸβλ. R. Hummer, "Synkretismus.V.Neureligiosität", *LThK* 9 (2000) 1182. 2. Πρὸβλ. U. Berner, "Synkretismus-Begegnung der Religionen", στὸν τόμο J. Piepke (ἐπιμ.), *Kultur und Religion in der Begegnung mit dem fremden*, Nettetal 2007, σ. 66-68. 3. J. Aagaard, "Synkretismus", στὸν τόμο H. Krüger κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Ökumene Lexikon. Kirchen, Religionen, Bewegungen*, Frankfurt 1983, 1133. 4. Περ. *ZENOΦΙ*, τ. 2 (1991) 52.

Προεπαναστατική Περίοδος ΙΙ: Φανερές καί Μυστικές Έταιρείες (1809-1820), ΙΙ

Νικολάου Τόμπρου
Λέκτορας Πολιτικής Ιστορίας ΣΣΕ

Οί μυστικές ή φανερές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα από ορθόδοξους χριστιανούς της Όθωμανικής αυτοκρατορίας εντάσσονται σε ένα νεωτερικό πνεύμα, που έθετε τό ζήτημα της εθνικής τους αποκατάστασης σε νέες βάσεις. Στο πλαίσιο αυτό ιδρύθηκε καί ή Φιλική Έταιρεία, που στόχευε στην «αυτότελη καί αυτοδύναμη οργάνωση του έθνους, τό όποιο στή συνέχεια θά όδηγείτο, κυριαρχικά καί μέσα από την έκτίμηση των δικών του άναγκών, στην επίτευξη των προσφοροτέρων συμμαχιών». Σε συνδυασμό μάλιστα μέ μία γενικευμένη επαναστατική δράση, οι όποιες συμμαχίες θά επέφεραν την «επίτευξη του ποθούμενου», την άπελευθέρωση δηλαδή των υποδούλων χριστιανών από την κυριαρχία του σουλτάνου.

Η Φιλική Έταιρεία υπήρξε ή σημαντικότερη μυστική οργάνωση που ίδρυσαν οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Όθωμανικής αυτοκρατορίας, μέ σκοπό νά προωθήσουν άπελευθερωτικά κηρύγματα στις περιοχές της σουλτανικής επικράτειας όπου διαβιούσαν συμπαγείς χριστιανικοί πληθυσμοί. Στα μέσα Ιανουαρίου του 1814, τρία έλάχιστα γνωστά μέλη της έλληνικής

διασποράς (Ν. Σκουφάς, Άθ. Τσακάλωφ, Έμμ. Ξάνθος) συναντήθηκαν στην Όδησό καί άποφάσισαν νά προετοιμάσουν τό έδαφος για την «έν καιρώ» έκδήλωση επαναστατικής κινητοποίησης των ομοδόξων τους στην όθωμανική αυτοκρατορία. Η συγκεκριμένη άπόφαση όδήγησε σύντομα στην ίδρυση της Έταιρείας των Φιλικών ή Φιλικής Έταιρείας. Οί ιδρυτές της είχαν καί στό παρελθόν μετάσχει σε μυστικές επαναστατικές οργανώσεις καί σε τεκτονικές στοές. Η έμπειρία τους μάλιστα αυτή άποδείχθηκε χρήσιμη στον συνωμοτικό τρόπο δράσης της Φιλικής. Από την πρώτη κιόλας περίοδο της δημιουργίας της Έταιρείας (καλοκαίρι-φθινόπωρο 1814) οι ιδρυτές της συνέταξαν σχέδιο «κατήχησης» των μελών καί δεσμεύτηκαν νά επικοινωνούν μέ συνθηματική άλληλογραφία.

Τό 1818 ή έδρα της Φιλικής μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Άν καί δέν μάς είναι γνωστοί οι λόγοι που υπαγόρευσαν τή συγκεκριμένη κίνηση, πιθανολογοϋμε ότι αυτοί σχετίζονται μέ την προσπάθεια των ιδρυτικών μελών νά δημιουργήσουν ένα νέο κέντρο βάρους στην δράση της μυστικής οργάνωσης, πλησιέστερο στον χώρο της επικείμενης εξέγερ-

σης τών ὀρθοδόξων. Ὁ κίνδυνος μεταφορᾶς τῆς Ἐταιρείας στήν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας δέν ἦταν ὑπερβολικός, ἀφοῦ οἱ μηχανισμοί ἀστυνόμευσης καί καταστολῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἦταν κατώτεροι ἀπό τούς ἀντίστοιχους τῶν Ρώσων. Ἔως τή μεταφορά τῆς ἔδρας, ἡ Φιλική ὑπῆρξε ἕνας ὀλιγομελής μυστικός ὀργανισμός, πού δέν ξεπερνοῦσε τά τριάντα ἄτομα, μέ περίπλοκες διαδικασίες μύησης, συνωμοτικούς κανόνες καί πάμπολλα μυστικά σύμβολα. Μέλη της ἐπιλέγονταν ἐπιφανεῖς κυρίως Ἑλλήνες τῆς Ρωσίας καί τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν. Ἡ μετεγκατάσταση τῆς Φιλικῆς στήν ὀθωμανική πρωτεύουσα συνέπεσε μέ τόν θάνατο τοῦ Ν. Σκουφᾶ καί τή διεύρυνση τῆς ἡγετικῆς ομάδας, στήν ὁποία συμπεριλήφθηκαν ὁ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, ὁ Φαναριώτης Ἄλ. Μαυροκορδάτος καί ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρ. Δικαῖος (Παπαφλέσσας). Κατά τή διάρκεια τῶν ἐτῶν 1818-1820 ἡ Ἐταιρεία προχώρησε σέ ὀργανωτικές ἀλλαγές, διεύρυνε τόν κύκλο τῶν μελῶν της καί συγκεκριμενοποίησε τά σχέδιά της γιά τήν ἐκδήλωση τῆς ἐπικείμενης Ἐπανάστασης. Τό πῶς σημαντικό ἴσως πλεονέκτημα ἀπό τή μεταφορά τῆς Ἐταιρείας ἐκτός Ρωσίας ἦταν ὅτι μποροῦσε νά χειρίζεται πλέον ἐλεύθερα τόν μῦθο τῆς ρωσικῆς στήριξης καί ὑποκίνησης.

Τό μεγάλο μυστικό της Φιλικῆς, στό ὁποῖο στήριζε τή συνοχή της, ἦταν ἡ Ἀόρατη Ἀρχή. Στή συνωμοτική περίοδο τῆς Ἐταιρείας ὁ μῦθος λειτουργοῦσε θετικά καί αἰτιολογοῦσε τή μυστικοπάθεια πού περιέβαλε τό «μεγάλο μυστικό». Προκειμένου νά αὐξηθοῦν τά μέλη τῆς ὀργάνω-

σης ἡ διευθύνουσα ἀρχή -ἀποφεύγοντας τό τεκτονικό σύστημα, πού ἀποτελεῖτο ἀπό στοές ἢ πυρῆνες μέ διακλαδώσεις- υἰοθέτησε τό Σύστημα τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων. Δώδεκα δηλαδή εὐυπόληπτα μέλη τῆς Ἐταιρείας στάλθηκαν σέ ἰσάριθμες περιοχές, ὅπου διαβιοῦσαν ἑλληνικοί πληθυσμοί, γιά νά συγκεντρώσουν πληροφορίες καί νά διαδώσουν συστηματικά τίς ἀρχές τῆς ὀργάνωσης. Οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν ὡς στόχο νά προσεγγίσουν ἰσχυρούς οἰκονομικά καί κοινωνικοπολιτικά τοπικούς παράγοντες. Ἡ συγκεκριμένη κινητοποίηση ἀποτελεῖ τήν πρώτη ἐξωστρεφῆ πράξη τῆς ὀργάνωσης ἀπό τή στιγμή πού ἰδρύθηκε, καί συνέβαλε νά διευρυνθεῖ ὁ κύκλος τῶν μελῶν της.

Ἡ δομή τῆς Φιλικῆς ὑπῆρξε πυραμιδοειδής, στήν κορυφή τῆς ὁποίας δέσποζε ἡ Ἀόρατος Ἀρχή. Κανείς δέν γνώριζε, οὔτε εἶχε δικαίωμα νά διερευνήσει ποιό τήν ἀποτελοῦσαν. Οἱ ἐντολές της ἐκτελοῦνταν ἄμεσα, ἐνῶ οἱ ἑταῖροι δέν λάμβαναν καμμία ἀπόφαση. Οἱ ἰδρυτές της δέν ἐμφανίζονταν ὡς ἀρχηγοί τῆς ὀργάνωσης, ἀλλά ὡς ἐκτελεστικά ὄργανα τῆς Ἀρχῆς, γιά τήν ὁποία διέδιδαν ὅτι θά ἐπέφερε τόν θάνατο σέ ὅποιον εἶχε τήν περιέργεια νά τή γνωρίσει. Πολλοί θεωροῦσαν ὅτι πίσω ἀπό τήν Ἀρχή βρισκόταν ὁ Ἴω. Καποδίστριας, ἐνῶ κάποιιοι ἄλλοι ὁ τσάρος. Ἡ Ἐταιρεία, πού ἀποκαλεῖτο ἀπό τά μέλη της Ναός, εἶχε ἀρχικά τέσσερις βαθμούς μύησης: α) τούς ἀδελφοποιτούς ἢ βλάμηδες, γιά τούς ἀγράμματους καί τά ἀπλά μέλη, β) τούς συστημένους, γιά τούς χαμηλῆς κοινωνικῆς τάξης ὁμογενεῖς, γ) τούς ἱερεῖς καί τούς ποιμένες, γιά τούς μορφωμένους ἑταίρους, δ) τούς

ἀρχιποιμένες, γιά τούς πρώτους στήν ἱεραρχία. Οἱ δύο τελευταῖοι βαθμοί ἦταν ἀποκλειστικό προνόμιο τῶν οἰκονομικά εὐκατάστατων καί μορφωμένων μελῶν. Ὑστερα ἀπό τή μεταφορά τῆς ὀργάνωσης στήν Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκαν δύο νέοι βαθμοί: οἱ ἀφιερωμένοι καί οἱ ἀρχηγοί τῶν ἀφιερωμένων, στούς ὁποίους ἐντάσσονταν ἀποκλειστικά καί μόνο στρατιωτικοί. Ἀργότερα στήν ἱεραρχία τῶν μελῶν συμπεριελήφθησαν δύο ἄλλοι βαθμοί: τοῦ Ἀποστόλου καί τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς. Τόν τελευταῖο βαθμό κατέλαβε ἀπό τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1820- ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὅταν ἀποδέχτηκε τήν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς.

Ἡ μύηση στήν ὀργάνωση πραγματοποιεῖτο μέ τρόπο τελετουργικό καί συνάμα ὑποβλητικό. Ἡ συμμετοχή ἱερέων καί ἐκκλησιαστικῶν συμβόλων προσέδιδε στή μύηση ἱερότητα. Ἡ Διδασκαλία ἀποτελοῦσε τό πρῶτο στάδιο τῆς προσχώρησης κάποιου στή Φιλική. Ἀκολουθοῦσε ὁ Πρῶτος Ὅρκος, ἡ Ἐξομολόγηση, ἡ Ἐρμηνεία τῶν γνωστικῶν μέσων, ὁ Μεγάλος Ὅρκος καί οἱ Ὁδηγίες πρὸς τούς κατηχητάς. Ὁ κατηχούμενος ὑποχρεοῦτο νά προσφέρει χρήματα γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ὀργάνωσης, νά συντάξει τό Ἀφιερωτικό, ἐπιστολή στήν ὁποία ἔδινε προσωπικά του στοιχεῖα (γενέτειρα, ἡλικία, ἐπάγγελμα κ.λπ.). Ἀπό τήν πλευρά του ὁ κατηχητής παρέδιδε στό νέο μέλος Ἐφοδιαστικό ἔγγραφο γραμμμένο κρυπτογραφικά. Ὁ κατηχούμενος ὄφειλε νά ἀντιγράψει τή Διδασκαλία, γι' αὐτό καί τό κείμενό της διασώθηκε σέ πολλά ἀντίγραφα.

Τή χρονική περίοδο 1818-1820 ἐντάχθηκαν στή Φιλική οἱ σημαντικότεροι

κοινοτικοί ἄρχοντες καί ἱεράρχες τῆς Πελοποννήσου, καθῶς καί ἀρκετοί Ρουμελιῶτες ἀρματολοί. Στίς ἀρχές τοῦ 1820 ἡ Ἐταιρεία ἦταν πλέον μία ὑπολογίσιμη πολιτική δύναμη μέ ἑκατοντάδες ἐπιφανεῖς Ἑλληνας ὡς μέλη. Τήν ἴδια περίοδο οἱ ἡγέτες τῆς Φιλικῆς προσέγγισαν τόν Ἴω. Καποδίστρια μέ σκοπό νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία τῆς Ἐταιρείας. Ὑστερα ὅμως ἀπό τήν ἀρνήσή του -ἡ ὁποία ἀποτελέσει ἰσχυρό πλήγμα γιά τήν ὀργάνωση, ὄχι ὅμως ἱκανό νά σταματήσει τά ἐπαναστατικά της σχέδια- οἱ Φιλικοί ἀπευθύνθηκαν στόν Ἄλ. Ὑψηλάντη, πού ἀποδέχτηκε τήν πρόταση (12.4.1820). Ἡ ἀνάληψη τῆς ἡγεσίας ἀπό τόν Ὑψηλάντη συνδέθηκε μέ τή διαμόρφωση σχεδίου γιά τήν ἔναρξη τοῦ ἐλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα.

Ἡ δράση τῆς Φιλικῆς, τά ἔτη 1814-1821, χωρίζεται σέ δύο χρονικές περιόδους, μέ διαφορετικά ἢ καθεμία ποιοτικά χαρακτηριστικά. Στήν πρώτη περίοδο (1814-1820), ἡ Ἐταιρεία ἔθεσε ὡς στόχο τήν ἀπελευθέρωση τῶν ἐλληνοφώνων ὀρθόδοξων ἀπό τούς Ὄθωμανούς, χωρίς ὅμως νά ἔχει προσδιορίσει τόν ἀκριβῆ τόπο καί χρόνο ἔναρξης τῆς ἐξέγερσης. Τήν ἡγεσία της εἶχαν οἱ ἐμπνευστές της, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονταν ὡς ἐκτελεστικά ὄργανα τῆς ὑπέρτατης Ἀρχῆς. Οἱ ὁποῖες ποιοτικές διαφοροποιήσεις σημειώθηκαν στούς ἐταίρους ἐντοπίζονται ἀπό τό 1818 καί ἔπειτα, ὅταν δηλαδή ἡ Φιλική ἐπεκτάθηκε στήν ὀθωμανική αὐτοκρατορία, τίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τή Ρωσία, καί ἐπιδίωξε νά συμπεριλάβει στούς κόλπους της εὐκατάστατους ἔμπορους καί κοινοτικούς ἄρχοντες, σέ μία προσπάθεια

νά εξασφαλίσει οικονομική στήριξη και πολιτική έπιρροή στους έλληνόφωνους πληθυσμούς τής περιφέρειας. Η δεύτερη περίοδος (Απρίλιος 1820-Απρίλιος 1821) χαρακτηρίζεται από τήν άναδιοργάνωση τής Φιλικής και τόν μετασχηματισμό τής, ως προς τά μέλη και τούς στόχους τής, υπό τήν ήγεσία πλέον του Άλ. Ύψηλάντη. Τήν περίοδο αυτή όριστικοποιήθηκε στό Ίσμαήλιο και ό χρόνος έναρξης τής Έπανάστασης. Στήν πραγματικότητα όμως ό άπελευθερωτικός άγώνας στήν Πελοπόννησο έθεσε τήν Έταιρεία στό περιθώριο. Άξιοσημείωτο άλλωστε είναι ότι στήν Α΄ Έθνοσυνέλευση (1.1.1822) άπουσίαζε ή οποιαδήποτε αναφορά στή Φιλική.

Στά έπτά χρόνια πού λειτούργησε ή Έταιρεία έφερε σέ έπαφή έκατοντάδες μέλη τών όρθοδόξων χριστιανικών κοι-

νοτήτων τής όθωμανικής άυτοκρατορίας διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης και οικονομικών δυνατοτήτων. Τά άρχικά έπαναστατικά κηρύγματα τής όργάνωσης ύπηρεξαν άόριστα και δέν κατάφεραν νά άποκρυσταλλωθούν σέ συγκεκριμένα μανιφέστα, γεγονός πού επέτρεπε σέ ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες νά εντάσσονται στήν Έταιρεία. Άν και ή έξεταζόμενη όργάνωση άντιμετώπισε άρκετά όργανωτικά προβλήματα, είναι σημαντικό νά έπισημανθεί ότι για πρώτη φορά συντονίστηκαν τόσες διαφορετικές ομάδες άνθρώπων πού προωθοΰσαν τήν άπελευθέρωσή τους άπό τήν έξουσία του σουλτάνου. Μέ τή δράση τής ή Φιλική έφερε κοντά πρόσωπα και καταστάσεις, ή συνύπαρξη τών όποίων άποδείχτηκε άναγκαία στή διάρκεια τής Έπανάστασης.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Frangos G., "The Philike Etaireia: A Premature National Coalition", στον τόμο Richard Clogg (έπιμ.), *The Struggle For Greek Independence*, Λονδίνο 1971, σ. 87-103.
2. Βακαλόπουλος Άπ., «Συμβολή στήν ιστορία και όργάνωση τής Φιλικής Έταιρείας», *Έλληνικά* 12 (1951) 65-78.
3. Βακαλόπουλος Άπ., *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού*, τ. Ε΄, Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος 1980, σ. 63-130.
4. Βουρνάς Τ., *Φιλική Έταιρεία: α) τό παράνομο όργανωτικό και β) ό διωγμός άπό τούς ξένους*, Αθήνα: Τολίδης 1982.
5. Κανδηλώρος Τ., *Η Φιλική Έταιρεία*, Αθήνα 1926.
6. Μελετόπουλος Ι., «Η Φιλική Έταιρεία. Άρχειον Π. Σέκερη», *ΔΙΕΕΕ*, 18 (1965-1966) 177-352.
7. Μέξας Β., *Οί Φιλικοί*, Αθήνα 1937.
8. Ξάνθος Έμμ., *Απομνημονεύματα περί τής Φιλικής Έταιρείας*, Αθήνα 1845.
9. Παναγιωτόπουλος Β., «Η Φιλική Έταιρεία. Όργανωτικές προϋποθέσεις τής έθνικής επανάστασης», στον τόμο *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού 1770-2000*, τ. 3, Αθήνα: Έλληνικά Γράμματα 2003, σ. 9-32.
10. Πρωτοφάλης Έμμ., *Η Φιλική Έταιρεία*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών 1964.
11. Σακελλαρίου Σ., *Φιλική Έταιρεία, Όδησός* 1909.
12. Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον Ιστορικών περί τής Φιλικής Έταιρείας*, Αθήνα 1971.
13. Φράγκος Γ., «Φιλική Έταιρεία», στον τόμο *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ΄, Αθήνα: Έκδοτική Αθηνών 1975, σ. 424-432.

Τήν ώρα τής Έξομολόγησης, Κάρπαθος, Όλυμπος, 1964 (φωτογραφία: Con. Manos, A Greek Portfolio)

Εϋλογώντας τίς εικόνες, Κάρπαθος, Όλυμπος, 1964 (φωτογραφία: Con. Manos, A Greek Portfolio)

Ἀποστολικοί Κανόνες (κἀ')

Παναγιώτη Μπούμη
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Ε.Κ.Π.Α.

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΞΕ' (65ος)

Κείμενο: Εἴ τις κληρικός ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κρούσματος ἀποκτείνῃ (ἢ ἀποκτείνας, πρβλ. Πηδάλιον), καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος κληρικός σέ ὥρα διαμάχης χτυπήσει κάποιον καὶ τὸν σκοτώσει, ἔστω μέ τό ἕνα χτύπημα, νά καθαιρείται γιά τὴν ἐπιθετικότητά του. Ἄν πάλι εἶναι λαϊκός, νά ἀφορίζεται.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικὸς ὁ κζ', τῆς ΣΤ' ὁ ια', τῆς Ἄγκυρας οἱ κα', κβ' καὶ κγ', τῆς Ἀντιόχειας ὁ α', τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμμοῦν, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου οἱ β', γ', ια', ιγ', λγ', μγ', νβ', νδ', νς καὶ νζ', τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ὁ ε'.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΞΖ' (66ος)

Κείμενο: Εἴ τις κληρικός εὐρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον (πλὴν τοῦ ἐνὸς μόνου), καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος κληρικός βρεθεῖ νά νηστεύει τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς ἢ τὸ Σάββατο (ἐκτός ἀπὸ τό ἕνα [Σάββατο] μόνον), ἄς καθαιρείται· ἂν πάλι (εἶναι) λαϊκός, ἄς ἀφορίζεται.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς ΣΤ' οἱ νε', νς καὶ πθ', τῆς Γάγγρας ὁ ιη', τῆς Λαοδικείας ὁ κθ', τοῦ Πέτρου ὁ ιε', τοῦ Θεοφίλου ὁ α'.

Σχόλιο: Τό Μεγάλο Σάββατο ἀποτελεῖ μία ἐξαίρεση. Ὅλα τά ἄλλα Σάββατα καταλύεται τό λάδι.

Στό Ἅγιον Ὅρος,
1928-1930
(φωτογραφία:
Frédéric Boissonnas)

Ἡ ποίηση στὸν καιρὸ τῶν μηχανῶν (α)

Ζαμπίας Ἀγριμάκη
Ἱστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Στό βιβλίο της *How We Became Posthuman. Virtual bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* (Πῶς γίνουμε μετα-ἄνθρωποι. Εἰκονικά σώματα στήν Κυβερνητική, τή Λογοτεχνία καί τήν Πληροφορική, 1999), ἡ N. Katherine Hayles, Καθηγήτρια στό Πανεπιστήμιο Ντιούκ τῶν Η.Π.Α., μελετᾷ τήν ἔννοια τοῦ λεγόμενου «μετα-ἄνθρώπου», ἐξετάζει δηλαδή πῶς ἀναδιαμορφώνεται ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου στή μετανεωτερική ἐποχή (τήν ἐποχή ἀπό τά τέλη τοῦ 20οῦ αἰ. κ.έ.), στό πλαίσιο τῆς ραγδαίας τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης. Ὅλα αὐτά πού περιγράφει (τεχνητὴ νοημοσύνη, ἀνθρωποειδῆ ρομπότ, ποικίλες προσομοιώσεις μέσω ηλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν), τά ὁποῖα κάποτε ἀποτελοῦσαν ὑλικό μυθιστορημάτων καί ταινιῶν ἐπιστημονικῆς φαντασίας, ἔχουν ἤδη εἰσαχθεῖ στήν πραγματικότητα τῆς δικῆς μας ἐποχῆς, μολονότι ἡ ἐφαρμογή καί ἡ χρήση τους δέν ἔχει ἀκόμη γενικευθεῖ στὸν ἴδιο βαθμό καί μέ τόν ἴδιο τρόπο.

Κατά τή Hayles, ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τήν ἀντιλαμβανόμαστε σήμερα, εἶναι προῖόν τοῦ Διαφωτισμοῦ καί περιλαμβάνει τόν «φυσικό ἑαυτό» (δηλαδή τό σῶμα, μέ τίς νοητικές, ψυχολογικές, συναισθηματικές καί ἄλλες ιδιότητές του) καί τήν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου.

Ἀντιθέτως, ἀπό τήν ἔννοια τοῦ «μετα-ἄνθρώπου» ἀπουσιάζει ἡ σωματικότητα/ὕλικότητα, διότι ἡ ἀνθρώπινη νοημοσύνη γίνεται ἀντιληπτὴ σέ ἀναφορὰ μέ τίς λεγόμενες «νοήμονες μηχανές» (π.χ., τοὺς ηλεκτρονικούς ὑπολογιστές). Μέ βάση αὐτὴ τή διάκριση, ἡ συγγραφέας παρατηρεῖ ὅτι «ἡ πληροφορία ἔχει χάσει τό σῶμα της» καί κατ' ἐπέκταση τήν ὑλικότητά της ἐν γένει, διότι ἀποθηκεύεται σέ ψηφιακὴ μορφή σέ ἕναν ἄυλο κυβερνοχώρο καί ὄχι στὸν ἄπτὸ ἐγκέφαλό μας. Ὑπ' αὐτὴν τήν ἔννοια οὔτε ἡ ἀνάκληση τῆς πληροφορίας (μνήμη) οὔτε ἡ ἐπεξεργασία της (ἀνάλυση, σύνθεση, κ.ἄ.) ἀπαιτοῦν πλέον τό ἀνθρώπινο σῶμα.

Ἡ προσέγγιση τῆς Hayles προκαλέσει καί προκαλεῖ ἀκόμη ἀρκετές ἀντιδράσεις. Βεβαίως, ἕνα ἀπό τά προφανῶς ἀδύναμα σημεῖα της εἶναι ἡ ὑπεραπλουστευτικὴ ἀναγωγή στὸν Διαφωτισμό, πού δέν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν οὔτε τό περιεχόμενο οὔτε τήν ἐπίδραση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Οἱ περισσότερες ἐπικρίσεις, ὡστόσο, ἐστίασαν στήν ἀποσύνδεση τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ἀπὸ ὅποιαδήποτε νοητικὴ διαδικασία. Ἀπὸ τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες τοποθετήσεις εἶναι ἐκεῖνη τοῦ L.M. Sacasas, Διευθυντῆ τοῦ Κέντρου γιὰ τὴ Μελέτη Ἑθικῆς καί Τεχνολογίας (Πενσυλβάνια, Η.Π.Α.).

Στό δοκίμιό του με τίτλο "Poetry in the Age of Technology" («Ἡ ποίηση στήν ἐποχή τῆς τεχνολογίας», δημοσιευμένο στό ἱστολόγιό του στίς 22/2/2012), ὁ Sacasas ἀναγορεύει τήν ποίηση σέ πεδίο «ἀντίστασης» στήν κανονιστική ἀκαμψία καί τήν ὁμοιογένεια πού ἐπιβάλλει σέ ἀνθρώπους καί κοινωνίες ἢ τεχνολογική ἀνάπτυξη. Παραθέτοντας ἀντιλήψεις ποιητῶν, θεωρητικῶν τῆς τέχνης καί φιλοσόφων (μεταξύ ἄλλων τοῦ Ρόμπερτ Φρόστ, τοῦ Μάρτιν Χάιντεγκερ, τοῦ Νίκολας Κάρρ κ.ἄ.), ὑπογραμμίζει ὅτι στήν ποίηση δέν ἔχει νόημα ἢ διάκριση μεταξύ περιεχομένου καί μορφῆς (στίχοι, στροφές, μέτρο, ὁμοιοκαταληξία, κ.ἄ.). Ἡ μορφή εἶναι ὀργανικό μέρος τοῦ περιεχομένου καί ἄν ἀλλάξει, ἀλλάζει καί τό νόημα. Οἱ λέξεις δέν χρησιμοποιοῦνται μόνον ὡς φορεῖς νοημάτων, εἰκόνων, συναισθημάτων κ.ἄ., ἀλλά καί (κυρίως) ὡς φορεῖς ὀρισμένου ἤχου καί ἢ παράταξή τους ἐξυπηρετεῖ ἐπίσης ρυθμικούς σκοπούς. Ἡ ποίηση, λοιπόν, πρέπει νά διαβάζεται δυνατά γιά νά ἀκούγεται ὅλη ἐκείνη ἢ κρυμμένη μέσα στίς λέξεις μουσικότητα ἰδού, ἐπομένως, μία τοῦλάχιστον περίπτωση, καταλήγει ὁ Sacasas, πού τό σῶμα εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητο γιά νά μεταδοθεῖ ἢ «πληροφορία» τῆς ποιήσεως.

Μία ἀκόμη διάσταση, πιά σημαντική, εἶναι ὅτι ἡ ποίηση δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ χρησιμοθηρικά, δηλαδή νά ἀντιμετωπιστεῖ ὡς ἐργαλεῖο πού θά ἔχει κάποια πρακτική χρησιμότητα. Αὐτό ὅμως ἔρχεται σέ ἄμεση σύγκρουση μέ τόν ἀξιακό

κώδικα τῆς τεχνολογικῆς ἐποχῆς, πού ἱεραρχεῖ τά πάντα ἀνάλογα μέ τή χρηστικότητα καί τή λειτουργικότητά τους.

Τέλος, ἀπό ὅλα τά εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἡ ποίηση παραμένει τό πιά φευγαλέο, τό πιά ρευστό καί συγχρόνως τό πιά ἀτίθασο. Φαίνεται πώς δέν μπορεῖ νά χωρέσει οὔτε σέ ἕναν ὀρισμό, οὔτε σέ μία ἐρμηνεία. Ἐδῶ καί αἰῶνες, θεωρητικοί, ποιητές καί ἀναγνώστες συμφωνοῦν ὅτι ὑπάρχει μία κρυμμένη ποιότητα, μία εἰδική λειτουργία τῆς γλώσσας πού καθιστᾶ ἕνα λόγο ποιητικό, ἀλλά δέν μπορούμε νά τήν προσδιορίσουμε καί νά τήν ἐξηγήσουμε, μολονότι τή συλλαμβάνουμε ἐνορατικά. Ἐπιπλέον, κανεῖς δέν μπορεῖ νά ἰσχυριστεῖ ὅτι ἡ δική του ἐρμηνεία γιά ἕνα ποίημα εἶναι ἡ σωστή - οὔτε κἄν ὁ ποιητής, διότι δέν εἶναι σέ θέση νά ἐλέγξει τά δευτερεύοντα νοήματα κάθε λέξης, τό συγκινησιακό τους βᾶρος καί τήν ἐπίδρασή τους σέ κάθε ἀναγνώστη. Μπορεῖ νά ἐνθαρρύνεται μία ὀρισμένη ἐρμηνεία ἀπό τό ἐκπαιδευτικό σύστημα, τήν ἀκαδημαϊκή κοινότητα ἢ τό σύνολο τῶν κριτικῶν, ἀλλά ὁ ἀναγνώστης ἔχει πάντα τήν ἐλευθερία νά τήν ἀποδεχτεῖ ἢ νά τήν ἀπορρίψει.

Μέ ὅλα αὐτά τά χαρακτηριστικά, ἡ ποίηση μοιάζει νά εἶναι τό «καταφύγιο» (ὅπως θά ἔλεγε ὁ Κ.Γ. Καρυωτάκης) γιά τήν ἀσυμβίβαστη σκέψη, ὁ τόπος ὅπου μπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νά «κατοικήσει», ὄχι ἐπειδή τοῦ προσφέρει διαφυγή ἀπό τήν πραγματικότητα, ἀλλά ἐπειδή τοῦ ἐπιτρέπει νά κοιτάξει τήν οὐσία τῆς πραγματικότητας.

Ζαμπίας Άγριμάκη
Ίστορικού - Δρος Νεοελληνικής Φιλολογίας

Μητροπολίτης Άργολίδος Νεκτάριος, α) Τα παιδιά θέλουν λιακάδα. Γνωριμία με τον άγιο Παΐσιο, τον «φίλο» μας, Ναύπλιο: έκδ. Ήπιστροφή 2017, 251σ.

Άφιερωμένο στά «παιδιά της Άργολίδος και στα παιδιά όλου του κόσμου» καί με Πρόλογο πού άπευθύνεται στους νεαρούς άναγνώστες, τό βιβλίο του Σεβ. Μητροπολίτου Άργολίδος άποτελεί μία πολυεπίπεδη αφήγηση, με κέντρο της τή μορφή του άγίου Παΐσιου. Δέν πρόκειται για μία άκόμη βιογραφία του, άλλά για ένα «σκιαγράφημα τής ζωής του» (κατά τήν έπισήμανση του Προλόγου), δοσμένο μέσα από διηγήσεις περιστατικών, τά όποια ό Σεβ. Μητρ. Νεκτάριος άναθυμάται καί μοιράζεται με τους άναγνώστες. Τό ύφος τής γραφής είναι άμεσο, χωρίς έπιτήδευση καί ό τόνος έχει τήν οικειότητα τής βιωματικής αφήγησης.

β) Η «ιερή αρρώστια». Όσιος Νικηφόρος ο Λεπρός, Ναύπλιο: έκδ. Ήπιστροφή 2017, 86σ. Στόν βίο του όσιου Νικηφόρου του Λεπρού (1890-1964) άφιερώνεται τό προκείμενο πόνημα του Σεβ. Μητροπολίτου Άργολίδος. Ή αφήγηση ξεκινά από τήν περιγραφή τής συνάντησης του Χριστού με τους λεπρούς, πού άποτελεί τήν έμπρακτη άπόρριψη του κοινωνικού άποκλεισμού τους. Στή συνέχεια, ό Μητρ. Νεκτάριος άναφέρεται εύσύνοπτα στόν τόπο έξορίας των λεπρών, τή Σπιναλόγκα, καί στήν έξέχουσα μορφή του Γάλλου ίεραποστόλου Ραούλ Φολλερώ, του έπονομαζόμενου «πατέρα των λεπρών». Έχοντας περιγράψει τήν περιρρέουσα άτμόσφαιρα καί τήν κοινωνική πραγματικότητα τής έποχής, έξιστορεί τόν βίο του όσιου, παραθέτοντας μαρτυρίες μοναχών καί κληρικών πού τόν γνώρισαν.

Ίωάννης Β. Κογκούλης, Τελετουργική τής Όρθοδόξου Καθολικής Έκκλησίας. Βασισμένη στις παραδόσεις του Καθηγητού τής Ριζαρείου Έκκλησιαστικής Σχολής π. Νεκταρίου Κοτζιά, Θεσσαλονίκη: έκδ. Κυριακίδης 2018, 210σ.

Άπόφοιτος τής Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών, ό άρχιμανδρίτης Νεκτάριος Κοτζιάς (1930-2008) ξεκίνησε τή διακονία του στόν χώρο τής εκπαίδευσης από τήν Πατριαδα Έκκλησιαστική Σχολή. Άκολούθως δίδαξε στό Κατώτερο Έκκλησιαστικό Φροντιστήριο Κατερίνης, (1956-1960) καί στή συνέχεια στή Ριζάρειο Σχολή, όπου ήταν υπεύθυνος, μεταξύ άλλων, για τό μάθημα τής Τελετουργικής. Τίς σημειώσεις από τίς παραδόσεις του π. Νεκταρίου εκδίδει στόν προκείμενο τόμο, ό Όμότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ. Ίωάννης Β. Κογκούλης, όπως τίς κατέγραψε ό ίδιος ως φοιτητής τής Ριζαρείου Σχολής. Κατά τήν έκδοση, ό Ί.Κ. συμβουλευτήκε καί τίς

χειρόγραφες σημειώσεις του π. Β. Τορτοπίδη, που παρακολούθησε τό ίδιο μάθημα στο Κατώτερο Ἐκκλησιαστικό Φροντιστήριο Κατερίνης. Τό βιβλίό εἶναι ὀργανωμένο κατά τή μέθοδο τῶν διδασκτικῶν ἐγχειριδίων. Τό πρῶτο μέρος περιλαμβάνει τόν ὀρισμό καί τό περιεχόμενο τῆς Τελετουργικῆς, καθώς καί περιγραφές τῶν ἱερῶν ἀμφίων, τῶν λειτουργικῶν σκευῶν καί τῶν καλυμμάτων τῆς Προθέσεως. Ἀκολουθοῦν εἰδικά κεφάλαια γιά τίς Ἀκολουθίες τοῦ Νυχθημέρου, τῶν Μυστηρίων, τοῦ Ἑορτολογίου καί τῶν κυριότερων λοιπῶν Ἀκολουθιῶν (λ.χ., τοῦ Ἀγιασμοῦ, Νεκρώσιμη Ἀκολουθία, κ.ἄ.). Ἡ ἔκδοση ἔχει ἐμπλουτιστεῖ μέ τά πορίσματα νεότερων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καί τίς θέσεις ἐγκριτῶν Λειτουργιολόγων. Ἔτσι, τό ἔργο δέν ἐγκλωβίζεται στό μουσειακό πλαίσιο τῆς ἱστορικότητάς του· παραμένει χρηστικό καί ἐνδιαφέρον καί στούς σύγχρονους καιρούς, ὄχι μόνο γιά τούς κληρικούς καί τούς φοιτητές τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, ἀλλά καί γιά ὅποιον θά ἤθελε νά γνωρίζει τά ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τελούμενα.

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες Κυκλοφορίες

Γιῶργος Κ. Παπαγεωργίου, *Δῆμος Ὀνειρίων. Αναμνήσεις ενός χειρουργοῦ*, Ναύπλιο: ἐκδ. Ἐπιστροφή χ.χ.

Μερόπη Ν. Σπυροπούλου, *Ἔνας ἀνεμιστήρας ὀροφῆς καί ἄλλες ἱστορίες*, Ἀθήνα: ἐκδ. Ἀρχονταρίκι 2018

Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον καί προς Θεόν ἐπιστροφή, ἐπιμ. Cristiano Luciani (με τή συνεργασία τῶν Γ. Κεχαγιόγλου - Ἀγγ. Λούδη), Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ/Ἰδρυμα Νεοελληνικῶν Σπουδῶν 2018

π. Ἐφραίμ Τριανταφυλλόπουλος, *Ὁ θάνατος, χορός καλαματιανός. Νότες χαρμολύπης στόν Νίκο Γ. Πεντζίκη*, Ἀθήνα: ἐκδ. Πορφύρα 2019

Μετέωρα, τό μαγγάνι, 1908 (φωτογραφία: Fr. Boissonnas)

Περί μισθολογικῶν κλιμακίων
καί συντάξεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Σέ συνέχεια μέ τό προηγούμενο τεῦχος καί ἀφοῦ εὐχηθοῦμε καλή καί εὐλογημένη Χρονιά σέ ὄλους τοὺς ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας, συνεχίζουμε τήν ἐνημέρωση γιά τή χορήγηση τῶν Μισθολογικῶν Κλιμακίων γιά τίς Μισθολογικές Κατηγορίες ΔΕ καί ΥΕ, ὅπως αὐτά πλέον καταβάλλονται ἀπό 1-1-2018.

ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΑ	ΕΤΗ	ΔΕ	ΥΕ
ΚΛΙΜΑΚΙΑ ΔΕ & ΥΕ			
MK1	0-3	858	780
MK 2	3-6	918	823
MK 3	6-9	978	866
MK 4	9-12	1.038	909
MK 5	12-15	1.098	952
MK 6	15-18	1.158	995
MK 7	18-21	1.218	1.038
MK 8	21-24	1.278	1.081
MK 9	24-27	1.338	1.124
MK 10	27-30	1.398	1.167
MK 11	30-33	1.458	1.210
MK 12	33-36	1.518	1.253
MK 13	36-39	1.578	1.296

Στό ἐπόμενο τεῦχος, σὺν Θεῷ, θά ἐνημερώσουμε γιά τίς τυχόν νέες ἀλλαγές πού προκύπτουν στίς Μισθολογικές ἐξελίξεις ἀπό 1-1-2019.

Προτείνουμε:

Καθημερινά:

- 02.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ - Προσεγγίσεις στους όρους τῆς πίστεως. Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο (Ε)
- 12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ - Παραδοσιακή μουσική. Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.
- 17.30: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ - Ὕμνοις καί ᾠδαῖς, Ἐκκλησία καί τέχνη, Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη, Ἐκκλησία καί περιβάλλον, Ἄνθρωπος καθ' ὁδόν.
- 22.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.
- 23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.
- 00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ. Ἀποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες. Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανού.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς κατά τόπους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνάς 30 10551 Άθήναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203